

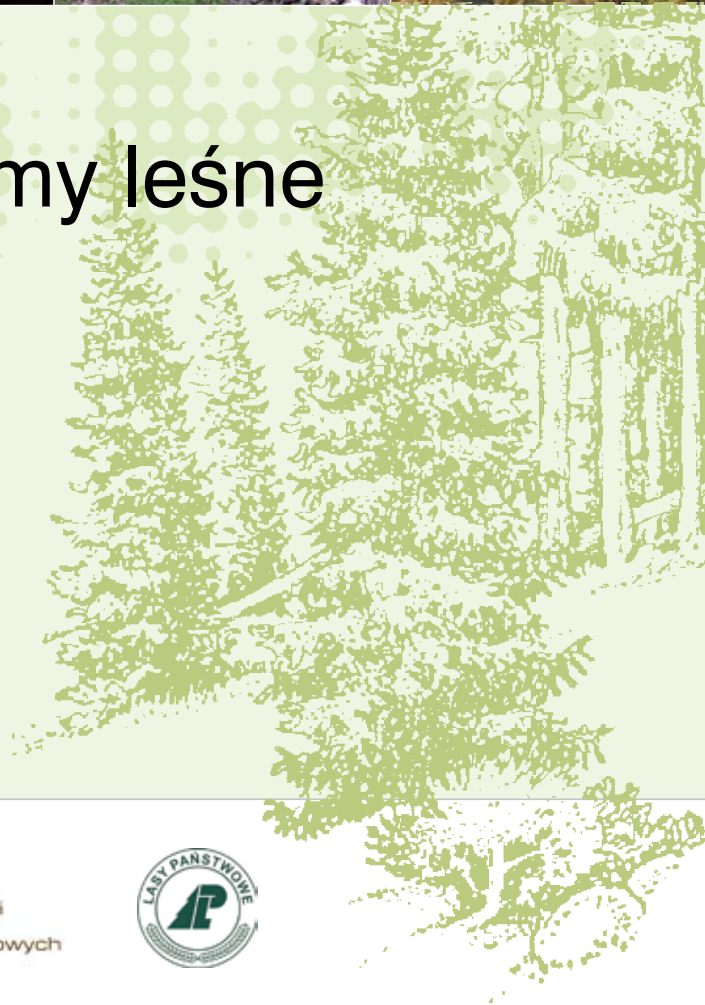

LIFE III

focus

LIFE – ekosystemy leśne

European Commission

Centrum
Koordynacji
Projektów
Środowiskowych

Komisja Europejska Dyrekcja Generalna ds. Środowiska

LIFE ("Instrument finansowy dla środowiska") jest programem prowadzonym przez Komisję Europejską oraz koordynowany przez Dyrekcję Generalną ds. Środowiska (Jednostka LIFE – BU-9-02/1).

Treść publikacji „Program LIFE w lasach Europy” niekoniecznie odzwierciedla opinię innych instytucji w Unii Europejskiej.

Autor: Wendy Jones (Astrale GEIE – AEIDL) – Koordynator: Joost Van De Velde, Anne Louise Friedrichsen – Wydawca: Philip Owen, Komisja Europejska (Jednostka LIFE - BU-9 02/1), 200 rue de la Loi, B-1049 Bruksela – Koordynatorzy serii **LIFE Focus:** Simon Goss (LIFE Communications Coordinator), Evelyne Jussiant (DG Environment Publications Coordinator) – Następujące osoby również pracowały nad publikacją: Katalin Kolosy, Catherine Stoneman, Corinna Buisson, Alberto Cozzi, Jon Eldridge, Karen Hoyer, Bent Jepsen, Michele Lischì, Katerina Raftopoulou, Cornelia Schmitz, Camilla Strandberg-Panelius, Graham Tucker – **Produkcja:** Christine Charlier – opracowanie graficzne: Daniel Renders – okładka: Richard Karlsson, K. Raftopoulou – Podziękowania dla Roxana Petrescu (przeszukanie bazy danych LIFE) oraz dla wszystkich beneficjentów LIFE, którzy dodali swoje komentarze, zdjęcia lub inne użyteczne materiały do tego raportu – oryginalna publikacja wydana była w języku angielskim w nakładzie 5,000 kopi i jest również dostępna online.

Większość dodatkowych informacji dotyczących Unii Europejskiej dostępna jest na stronie internetowej dostępnej przez serwer <http://europa.eu>

Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities, 2006

© European Communities, 2006

Publikacja w języku Polskim przygotowana została przez:

Centrum Koordynacji Projektów Środowiskowych.

ul. Stawki 2 piętro 20

00-193 Warszawa

www.ckps.pl

Redakcja językowa przeprowadzona przez Panią Małgorzatę Haze oraz Panią Renatę Dobrzyńską z Centrum Informacyjnego Lasów Państwowych.

Słowo wstępne

Szanowni Państwo,

Od wielu lat Komisja Europejska w ramach Instrumentu Finansowego LIFE dofinansowuje projekty dotyczące ochrony środowiska naturalnego Europy. W ramach programu finansowane są m.in. działania odnoszące się do szeroko rozumianej ochrony przyrody. Ważną grupę stanowią przedsięwzięcia dotyczące lasów. Doceniając znaczenie tego rodzaju inicjatyw Komisja Europejska przygotowała publikację prezentującą najlepsze projekty dofinansowane w ramach Instrumentu Finansowego LIFE i jednocześnie realizowane na obszarach leśnych.

Przekazujemy Państwu polskojęzyczną wersję podręcznika, w którym zostały opisane najlepsze projekty realizowane w ramach Programu LIFE na terenach leśnych. Mamy nadzieję, że zawarte w nim informacje będą pomocne w przygotowaniu projektów przyrodniczych w jednostkach organizacyjnych Lasów Państwowych.

Anna Wilińska
Dyrektor Centrum Koordynacji Projektów Środowiskowych

Spis treści

Ogólna charakterystyka sektora leśnego w UE ... 5

Lasy w krajach 25 państw członkowskich UE	6
Program Natura 2000 i ochrona lasów europejskich	8
LIFE i LIFE+ a lasy Europy	11
Strategia leśna Unii Europejskiej	13

LIFE a restytucja lasów 15

Przykład 1. Wielka Brytania: Ochrona atlantyckich lasów dębowych	16
Przykład 2. Finlandia: Ekoturystyka a ochrona naturalnych lasów borealnych w Parku Narodowym Syöte.....	19
Przykład 3. Wielka Brytania: LIFE na ratunek podmokłym lasom Szkocji.....	21

LIFE dla różnorodności biologicznej w lasach ...23

Przykład 1. Niemcy: LIFE i głuszec w Schwarzwaldzie	24
Przykład 2. Włochy: Bosco Fontana – nagrodzony projekt LIFE.....	28

LIFE a gospodarka leśna..... 31

LIFE a tradycyjne leśnictwo	32
Przykład 1. Francja: Zarządzanie lasami i siedliskami Burgundii	33
Przykład 2. Austria: Ochrona lasu pierwotnego Rothwald.....	36
Przykład 3. Szwecja: Lasy miejskie bardziej przyjazne dla człowieka	39

Wprowadzenie

Michael Hamel, Dyrektor Zespołu ds. Leśnictwa (pierwszy z lewej) wraz z Anne Louise Friedrichsen, oraz Joost Van De Velde, pracownik ds. Rolnictwa, Leśnictwa i Ziemi

Lasy, zajmujące ponad jedną trzecią terytorium Unii Europejskiej, należą do najcenniejszych źródeł surowców odnawialnych Europy. Jesteśmy od nich zależni pod wieloma względami. Najpopularniejszym leśnym produktem jest drewno, którego pochodne to tarcica, panele, papier czy prosty surowiec opałowy. Istnieje także wiele innych produktów pochodzących z lasu, przynoszących znaczące zyski lokalnym społecznościom, takich jak owoce leśne, grzyby, miód, dziczyzna, skóry zwierząt futerkowych, rośliny dekoracyjne, choinki świąteczne i rośliny lecznicze.

Sektor leśny, łącznie z przetwórstwem drewna, jest jedną z najważniejszych europejskich gałęzi gospodarki. Daje zatrudnienie 3,35 mln ludzi i przynosi roczny zysk w wysokości 355,6 mld euro.

Ponadto lasy odgrywają kluczową rolę w środowisku naturalnym. Stanowią skarbnicę różnorodności biologicznej i – w porównaniu z innymi ekosystemami – są domem dla największej liczby ssaków, ptaków, gadów i płazów naszego kontynentu. Podnoszą walory krajobrazu, jakość wód i gleby oraz pomagają w regulacji klimatu.

Lasy mają też nieocenione znaczenie rekreacyjne. W wielu regionach to one decydują o atrakcyjności turystycznej obszarów szczególnie cennych przyrodniczo. Ponieważ we współczesnym zurbanizowanym świecie lasy należą do niewielu miejsc, w których człowiek może się spotkać z przyrodą, europejska opinia publiczna zdecydowanie wspiera działania mające na celu ich ochronę i utrzymanie. Ma ona też świadomość pozytywnego wpływu lasów na ludzkie zdrowie.

W ciągu ostatnich lat powierzchnia lasów w Europie stopniowo się zwiększa. Częściowo przyczyniły się do tego programy zalesiania i naturalnej regeneracji terenów porolnych lub byłych pastwisk. Jednak obecnie w europejskim leśnictwie komercyjnym wykorzystuje się w przeważającej mierze gatunki nierodzące o niewielkiej wartości dla ekosystemów. Jakość przyrodnicza europejskich lasów spadła ze względu na zmiany, jakie zaszły w nich na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci – intensyfikację gospodarki leśnej, stosowanie na szeroką skalę obcych gatunków i ujednolicenie plantacji.

W ciągu ostatnich 20 lat stan lasów europejskich był systematycznie poddawany ocenie w ramach zapoczątkowanego przez Europejską Komisję Gospodarczą ONZ i współfinansowanego przez Wspólnotę Europejską programu monitoringu wpływu zanieczyszczeń powietrza na lasy „ICP-Forests” (*International Co-operative Programme on Assessment and Monitoring of Air Pollution Effects on Forests*). Dane ICP zebrane przez Europejską Agencję Środowiska (EEA) pokazują, że prawie jedna czwarta drzew zbadanych w roku 2001 jest uszkodzona, a w krajach południa Europy problem nadal stanowią częste pożary. Europejska Agencja Środowiska donosi, że 40% zagrożonych gatunków mszaków i 30% ptaków lęgowych o niekorzystnym statusie ochronnym jest związanych z ekosystemem leśnym.

Od roku 1992 program LIFE-Przyroda, razem z innymi wspólnotowymi instrumentami finansowymi, wspiera projekty mające na celu restytucję, ochronę i zatrzymanie procesu zmniejszania się różnorodności biologicznej w lasach Europy w kontekście sieci obszarów specjalnej ochrony Natura 2000. W niniejszej publikacji przedstawiono wkład programu LIFE w ochronę przyrody i zachowanie różnorodności biologicznej w ramach praktyk gospodarki leśnej – z uwzględnieniem gospodarczych, społecznych i kulturowych potrzeb ludności.

LIFE Focus | LIFE – ekosystemy leśne

Zakres działań podjętych w ramach programu LIFE jest równie zróżnicowany, jak same lasy Europy. Wiele projektów polega na podjęciu jednorazowych działaniach restytucyjnych, których celem jest przywrócenie lasom ich pierwotnego wysokiego statusu przyrodniczego. Niektóre wdrażają innowacyjne sposoby łączenia działań z zakresu ochrony środowiska z działalnością gospodarczą, podczas gdy inne koncentrują się na kwestiach ochrony dzikiej przyrody – na przykład przez odnawianie lub tworzenie od nowa odpowiednich siedlisk i korytarzy ekologicznych dla gatunków leśnych. W części rozdziałów przyglądamy się udanym projektom i temu, jak różne pomysły (wdrażanie planów zarządzania, zrównoważona gospodarka leśna, wprowadzanie zagadnień związanych z różnorodnością biologiczną lub ochrona ścisła) były realizowane przez specjalistów z dziedziny leśnictwa i biologii.

Celem programu LIFE od zawsze było angażowanie prywatnych i państwowych właścicieli ziem, władz odpowiedzialnych za ochronę przyrody, organizacji pozarządowych i innych zainteresowanych stron w ochronę różnorodności biologicznej. Zestawione tu przykłady mogą posłużyć jako źródło inspiracji osobom i instytucjom pragnącym wspierać tę współpracę tak, żeby skorzystała na niej nie tylko przyroda, lecz również środowisko i społeczeństwo jako całość.

Ogólna charakterystyka sektora leśnego w UE

Lasy należą do najcenniejszych źródeł odnawialnych Europy. Pokrywają ponad jedną trzecią terytorium Unii, czyli około 160 mln hektarów, a większość z nich w mniejszym lub większym stopniu użytkowana jest jako źródło drewna.

Poszczególne kraje członkowskie różnią się w znacznym stopniu pod względem powierzchni pokrywy leśnej:

- Austria, Finlandia, Szwecja i trzy kraje nadbałtyckie – Litwa, Łotwa i Estonia – mają wiele lasów i rozwinięty przemysł drzewny oparty głównie na drzewach iglastych.
- We Francji, Grecji, Włoszech, Hiszpanii, Portugalii i na Cyprze występują lasy śródziemnomorskie, w których prowadzone są głównie działania ochronne i gdzie pożary stanowią potencjalne poważne zagrożenie. Terytorium Francji i Włoch pokrywają również rozległe drzewostany górskie i strefy umiarkowanej.
- W Belgii, Luksemburgu, Francji i Niemczech struktura własnościowa i gatunkowa lasów jest zróżnicowana, a produkcja drewna jest ważnym, lecz nie zawsze najważniejszym celem gospodarki leśnej.
- Lasy Danii, Irlandii, Holandii, Wielkiej Brytanii i Węgier są w przeważającej mierze sztucznie nasadzone, hodowane na zasadzie plantacji, chociaż w ostatnich latach do praktyk leśnych włączono również działania chroniące wartości ekosystemu.
- Duże obszary w południowo-zachodniej Francji, północnej części Hiszpanii i w Portugalii pokrywają przemysłowe plantacje leśne, przeznaczone głównie na produkcję masy celulozowej.
- Polska, Czechy, Słowacja i Słowenia posiadają lasy iglaste, liściaste i mieszane, w których prowadzona jest zrównoważona gospodarka, z wycinką opierającą się na klasyfikacji drzew i drzewostanów według ich wieku. W tych krajach ogólny wskaźnik zadrzewienia jest wyższy niż w Europie Zachodniej, a sadzone gatunki drzew bardziej zbliżone do rodzimych.
- Na Malcie lasy nie występują prawie w ogóle, jednak kraj ten posiada ambitny plan ich restytucji.

Od 1960 r. całkowita pokrywa leśna Europy regularnie się zwiększa w wyniku wprowadzanych programów zalesiania oraz naturalnych odnowień na półnaturalnych obszarach, na których zaprzestano upraw lub wypasu zwierząt. Jednak ten wzrost nie zawsze jest związany ze wzbogaceniem różnorodności biologicznej, a coraz większa powierzchnia terenów zalesionych maskuje poważny problem degradacji priorytetowych ekosystemów leśnych. Zmiany w strukturze lasów z ostatnich kilkudziesięciu lat – takie jak intensyfikacja gospodarki leśnej, stosowanie obcych gatunków i zwiększenie jednorodności gatunkowej – doprowadziły do spadku jakości przyrodniczej lasów.

Lasy w krajach 25 państw członkowskich UE

Jakość lasów Unii od ponad 20 lat jest regularnie poddawana ocenie w ramach współfinansowanej przez Wspólnotę Europejską ogólnoeuropejskiej struktury monitorującej Europejskiej Komisji Gospodarczej ONZ „ICP Forests”. Dane ICP zebrane przez Europejską Agencję Środowiska (EEA) pokazują, że prawie jedna czwarta drzew zbadanych w roku 2001 jest uszkodzona, a w krajach południa Europy problem nadal stanowią częste pożary. Europejska Agencja Środowiska donosi, że 40% zagrożonych gatunków mszaków i 30% ptaków lęgowych o niekorzystnym statusie ochronnym jest związanych z ekosystemem leśnym. Dodatkowo WWF w swoim raporcie ostrzega, że w europejskich lasach obserwuje się „dramatyczny i nieprzerwany proces utraty bioróżnorodności, zdrowia, zróżnicowania genetycznego i cech naturalnych”.

Sektor leśny należy do najważniejszych sektorów ekonomicznych Europy – Unia jest drugim w świecie producentem papieru i tarcicy oraz największym producentem korka (80% światowej produkcji).

Z lasów pochodzą również inne produkty, jak żywica, dekoracje roślinne i choinki świąteczne, rośliny lecznicze, grzyby i owoce leśne. Dodatkowo lasy pełnią wiele innych ważnych funkcji, od turystyki i rekreacji po regulację klimatu oraz jakości wody i gleby.

Co się stało z lasami naturalnymi?

Niewiele pozostało obszarów „bez wpływu człowieka” (mniej niż 1%). Zostały one zdefiniowane na Ministerialnej Konferencji Procesu Ochrony

Lasów w Europie jako „lasy lub inne tereny wykazujące naturalną dynamikę leśną, taką jak naturalny skład gatunkowy, występowanie martwego drewna, naturalną strukturę wiekową oraz naturalne odnowienie; obszary o powierzchni wystarczającej do utrzymania ich naturalnego charakteru oraz bez wpływu działalności człowieka lub takiej, na których ostatnia działalność wystąpiła na tyle dawno, aby umożliwić odnowienie się naturalnym procesom i składom gatunkowym” (TBFRA 2000).

Przez wieki takie lasy były wycinane, by ustąpić miejsca rolnictwu albo plantacjom komercyjnym z gatunkami obcymi. Większość lasów bez wpływu działań człowieka występuje w Szwecji i Finlandii (5,5 mln ha). Poza krajami nordyckimi zachowały się tylko niewielkie enklawy na przykład w austriackich Alpach („Rothwald”, LIFE97 NAT/A/004117), w Estonii, Polsce i na Łotwie.

Stare lub półnaturalne lasy tracą swoje naturalne walory także w wyniku ustępowania tradycyjnych praktyk w leśnictwie, takich jak cięcia selekcyjne, wycinanie lasu odroślowego czy wypas zwierząt hodowlanych, na rzecz monofunkcyjnego leśnictwa ukierunkowanego na produkcję

Całkowita powierzchnia lasów w krajach Unii Europejskiej

Kraj	Całkowita powierzchnia lasów ('000 ha)
Austria	3,924
Belgia	672
Dania	538
Finlandia	22,768
Francja	16,989
Niemcy	10,740
Grecja	6,513
Irlandia	591
Włochy	10,842
Luxemburg	89
Holandia	339
Portugalia	3,467
Hiszpania	25,984
Szwecja	30,259
Wielka Brytania	2,489
Cypr	280
Czechy	2,630
Estonia	2,162
Węgry	1,811
Łotwa	2,995
Litwa	2,050
Malta	0
Polska	8,942
Słowacja	2,031
Słowenia	1,116
Razem UE-25	160,271

Źródło TBFRA 2000 (UNECE/FAO)

Photo: E. Marek

Photo: Peter Van Ophoven / UNEP / Still Credits

Sylwetka Jelenia na tle pożaru lasu

drewna. Problem zaostrza dodatkowo znaczna fragmentacja pozostałych zasobów leśnych i zanik związanych z nimi siedlisk, takich jak pastwiska, żywopłoty czy zadarnione pasy wzdłuż cieków wodnych, służących leśnym gatunkom jako „korytarze ekologiczne” umożliwiające im przemieszczanie się między obszarami siedliskowymi.

Dlaczego las jest tak ważny?

Lasy są główną ostoją różnorodności biologicznej, a gatunki, grupy organizmów i ekosystemy, jakie tworzą, odgrywają kluczową rolę w funkcjonowaniu biosfery. Dzięki swojej strukturalnej złożoności dostarczają idealnych siedlisk dla niezliczonej ilości roślin i zwierząt. Przeżycie dużych zwierząt mięsożernych, jak

niedźwiedzie i lisy, których populacje w ostatnich dziesięcioleciach ulegają stopniowej redukcji, zależy w znacznym stopniu od zachowania krajobrazów leśnych. Bezkręgowce, łącznie z owadami związanymi z martwym drewnem i glebą, stanowią bardzo ważny element różnorodności biologicznej i biomasy lasów.

Zarządzanie lasami Europy wiąże się w dzisiejszych czasach z potrzebą pogodzenia różnych i często sprzecznych ekonomicznych, społecznych i ekologicznych potrzeb. Niniejsza publikacja ma pokazać, jak można skutecznie włączyć do gospodarki leśnej działania na rzecz ochrony przyrody i zachowania różnorodności biologicznej, z uwzględnieniem gospodarczych, społecznych i kulturowych potrzeb ludności. Jak widać na opisanych przykładach projektów

zrealizowanych w ramach programu LIFE, działania związane z ochroną przyrody mogą nie tylko współgrać z potrzebami innych grup społecznych, lecz także zwiększać atrakcyjność lasów na przykład dla celów rekreacyjnych. Staramy się również pokazać na przykładach, jak w praktyce wyglądało wprowadzanie różnego rodzaju działań (wdrażanie planów zarządzania, zrównoważona gospodarka leśna, wspieranie różnorodności biologicznej lub ścisła ochrona). Obecnie wyzwaniem dla programu LIFE jest opracowanie – we współpracy z prywatnymi i publicznymi właścicielami lasów, strukturami państwa odpowiedzialnymi za ochronę środowiska, organizacjami pozarządowymi i innymi zainteresowanymi grupami – takich rozwiązań, które przyniosą korzyści zarówno dla przyrody, jak i dla społeczeństwa.

Program Natura 2000 i ochrona lasów europejskich

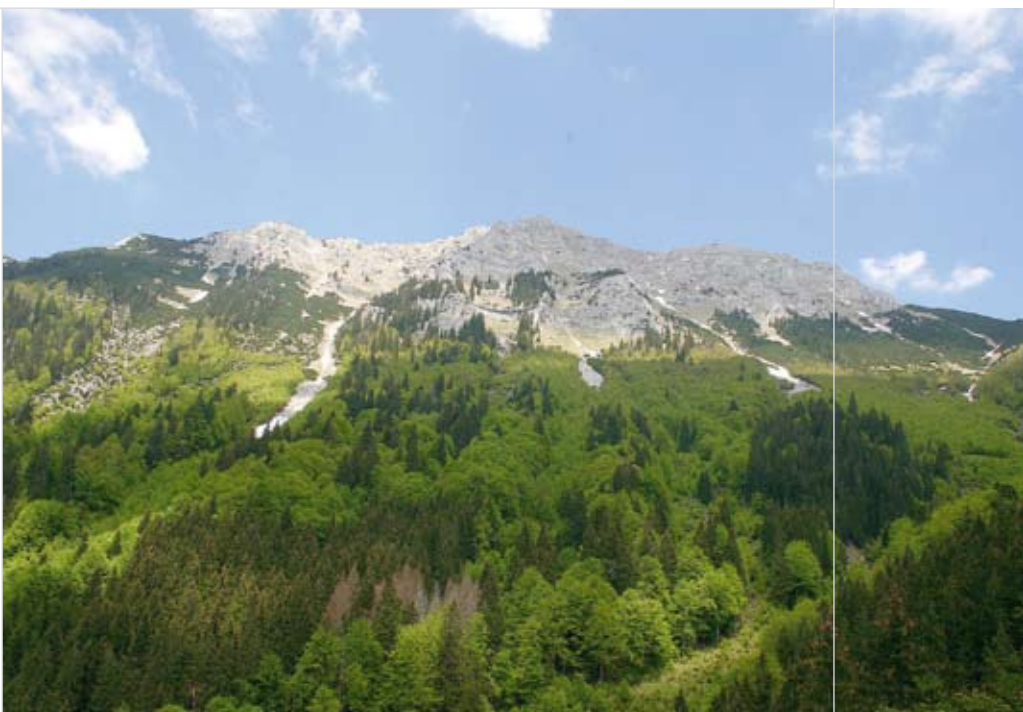

Polityka leśna w Unii Europejskiej jest wdrażana w krajach członkowskich w ramach określonych praw własności, wsparcia ustaw krajowych, prawa regionalnego oraz regulacji opartych na planach długoterminowych. Mimo że lasy same w sobie nie są przedmiotem dyskusji na poziomie UE, ich ochrona wchodzi w zakres określonych zagadnień środowiska naturalnego w Unii, takich jak dyrektywa ptasia i siedliskowa, Natura 2000, strategia dotycząca różnorodności biologicznej czy konwencja dotycząca zmian klimatycznych. W przypadku produktów leśnych, w szczególności drewna (łącznie z korkiem i żywicą), stosuje się reguły rynku wewnętrznego oraz unijne zasady konkurencji dotyczące pomocy państwa, fuzji i spółek.

Przyjęta w 1998 r. strategia leśna dla Unii Europejskiej wzywała do stosowania trwałej i zrównoważonej gospodarki leśnej oraz akceptacji wielofunkcyjnej roli lasów i zasady subsydiarności. Zgodnie ze strategią każda decyzja administracyjna powinna być podejmowana na odpowiednim szczeblu administracji, przy uwzględnieniu lokalnych uwarunkowań. Celem takiego podejścia było stworzenie jasnych ram działań dotyczących lasów w Unii oraz zwiększenie koordynacji pomiędzy różnymi obszarami polityki oraz ujednolicenie polityk leśnych poszczególnych krajów członkowskich.

Przewodnik interpretacyjny Dyrekcji Generalnej ds. Środowiska „Natura 2000 a lasy – wyzwania i uwarunkowania” dostarcza wskazówek do negocjacji z właścicielami lasów na temat zarządzania nimi. Zgodnie z tymi wskazówkami dopuszczalne są te praktyki w leśnictwie, które nie powodują spadku stanu ochrony siedlisk lub gatunków i nie są sprzeczne z krajowymi przepisami dotyczącymi ich ochrony. Przewodnik określa również, jak zachować się w przypadku, gdy praktyki nie spełniają wspomnianych warunków, a część projektów LIFE-Przyroda dotyczących gospodarki leśnej skupia się na potrzebie zmiany praktyk

Photo: Christoph Leditzing

Widok na szczyt Durrenstein o wysokości 1878 metrów. Austriacki obszar Natura 2000 obejmuje 460 ha lasu pierwotnego.

zarządzania na bardziej zrównoważone. Dyrekcja Generalna ds. Środowiska przedstawiła również kluczowe wskazówki dla państw członkowskich dotyczące zrównoważonej gospodarki leśnej na obszarach Natura 2000:

- Zaleca się wyznaczenie granic na tyle szeroko, żeby możliwe było włączenie celów ochronnych do istniejących planów zarządzania

(a nie ograniczać się do małych działek odpowiadających dokładniej zaczerpniętym z przewodnika opisom siedlisk).

- Ochrona siedlisk i gatunków całego obszaru powinna być konsekwencją działań na rzecz siedlisk i gatunków, dla których teren został wyznaczony, dając szansę na trwałe zwiększenie różnorodności biologicznej na obszarze.

Photo:
Christoph
Leditznig

Photo: K. Raftopoulou

Gaj palmowy Vai na wyspie Kreta cechuje unikalny (w Europie) typ siedliskowy, Gaje palmowe z Phoenix (*Phoenix theophrasti*). Występuje tu motyl Perłowiec malinowiec (*Argynnis paphia*).

Typy lasów objętych programem Natura 2000

W załączniku I dyrektywy siedliskowej wymienionych jest ponad 70 różnych typów siedlisk leśnych, z których wiele zalicza się do priorytetowych. Stanowią one jedną trzecią wszystkich siedlisk objętych dyrektywą. Duża liczba typów siedlisk w załączniku I nie oznacza jednak, że jest ich pod dostatkiem. Wręcz przeciwnie – w przeważającej mierze mowa tu o siedliskach rzadko spotykanych i zagrożonych. Ponad 50% z nich można spotkać tylko w jednym lub dwóch krajach (w niektórych przypadkach ich występowanie ogranicza się do jednego lub dwóch obszarów). Za typowe przykłady mogą służyć fenoskandzkie zalesione pastwiska występujące tylko w Finlandii i Szwecji, kanaryjskie endemiczne lasy sosnowe, jodłowe lasy sycylijskich gór Nebrodi i gaje palmowe z Phoenix, spotykane tylko na Krecie (LIFE98 NAT/GR/005264) oraz w Turcji. Tylko niewielka liczba bardziej „popular-

nych” i znanych typów lasu, takich jak lasy łęgowe, lasy dębowe, iglaste i różne odmiany bukowych, występują w większości państw członkowskich. Aby pomóc w wyborze obszarów sieci Natura 2000, państwa członkowskie i Komisja Europejska za priorytetowe uznały lasy, które:

- posiadają rodzime gatunki i wysoki stopień naturalności;
- zawierają wysokie drzewa;
- zawierają stare i martwe drzewa;
- obejmują dużą powierzchnię;
- przez długi okres i w sposób ciągły korzystały z praktyk zrównoważonej gospodarki.

Zgodnie z tymi zasadami pierwszeństwo mają lasy pierwotne z niewielkimi śladami ingerencji człowieka lub te, które już podlegają zrównoważonej gospodarce sprzyjającej różnorodności biologicznej. Szacuje się, że dwie trzecie terenów objętych siecią Natura 2000 posiada co najmniej jeden typ siedliska leśnego, jest więc na ogół częścią bardziej złożonego kolażu siedlisk występującego na większym obszarze.

Rola krajowych programów leśnych

Celem krajowych programów leśnych, powstałych w wyniku prac podjętych po szczycie Ziemi w Rio de Janeiro w 1992 r. (<http://users.aber.ac.uk/ojc3/rio.htm>), jest stworzenie praktycznych politycznych i społecznych ram dla ochrony, zarządzania i zrównoważonego rozwoju wszystkich rodzajów lasów. Innym założeniem pomysłodawców było zwiększenie skuteczności i efektywności operacji leśnych podejmowanych na terenach zarówno publicznych, jak i prywatnych. Różnorodność biologiczna odgrywa ważną rolę w wielu krajowych programach leśnych.

Według opracowania z 2003 r. „Natura 2000 a lasy – wyzwania i uwarunkowania” ponad 120 krajów w ostatnich latach rozbudowało lub zaktualizowało swoje programy leśne. Przewodnik interpretacyjny do wymiernych efektów tych procesów zalicza nowe praktyki leśne i lepsze uregulowania praw-

Park Narodowy Syöte, Finlandia.

Photo: Iso-Syöte

ne, reformy instytucjonalne, redefinicję roli państwa w rozwoju gospodarki leśnej, decentralizację zarządzania w leśnictwie, przekazanie władzy społeczności i lokalnym grupom oraz większą przejrzystość i uczestnictwo w procesach decyzyjnych.

W 1990 r. zwołano Ministerialną Konferencję Procesu Ochrony Lasów w Europie w celu promowania zrównoważonej gospodarki leśnej na Starym Kontynencie. Uczestniczące w niej państwa są odpowiedzialne za realizację zaleceń konferencji na poziomie krajowym i regionalnym. Uchwały mają za zadanie ochronę i wspieranie zrównoważonego rozwoju lasów w Europie; stanowią jednocześnie wytyczne dla osiągnięcia tych celów.

Certyfikacja lasów

Certyfikacja lasów jest narzędziem rynkowym służącym promowaniu zrównoważonej gospodarki leśnej, przyczynia się również do podnoszenia świadomości opinii publicznej w tym zakresie. Większość lasów, które są certyfikowane w UE, jest objętych systemem Rady Dobrej Gospodarki Leśnej (Forest Stewardship Council – FSC) lub Programem Zatwierdzania Systemów Certyfikacji Leśnej (Programme for the Endorsement of Forest Certification Schemes – PEFC). Obecnie rynek produktów z drewna oznaczonych jako pochodzące z certyfikowanych lasów jest wciąż mały i ogranicza się do niewielkiej części państw członkowskich. Obejmuje on głównie produkty wysokiej jakości z wybranych sektorów, takich jak meblarski, papierniczy czy okienniczy.

Praktyki leśne poszczególnych państw członkowskich

Dotychczas nie zebrano w jednym dokumencie działań prowadzonych

Photo: Christoph Leditzig

Ponad 650 gatunków grzybów zostało
znalezionych na terenie „Puszczy
w Durrenstein” Austria.

w lasach poszczególnych państw członkowskich. Na bieżąco stosuje się jednak wiele praktyk, które zostały przyjęte w realizacji wielu projektów LIFE. Zalicza się do nich:

- inwestycje na rzecz rozwoju tzw. wielofunkcyjnej roli lasów – programów zalesiania i usprawnień zbiorów, przetwarzania i wprowadzania do obrotu produktów leśnych;
- zalesianie gruntów rolnych – system pomocy UE dla leśnictwa, który ma przyczynić się do zwiększenia zasobów leśnych, wspierania bardziej przyjaznych środowisku form zarządzania terenami wiejskimi i zwalczania efektu cieplarnianego;
- poprawę stanu ochrony dziedzictwa naturalnego – w celu utrzymania i wzrostu stabilności ekologicznej lasów, tam gdzie rola ochronna i ekologiczna lasów stanowi interes publiczny i gdzie koszty utrzymania i rozwoju leśnictwa przekraczają dochód z niego płynący;
- szkolenia zawodowe dla rolników i właścicieli lasów – aby zachęcić ich do stosowania metod i praktyk związanych ze zrównoważonym leśnictwem.

LIFE i LIFE+ a lasy Europy

Zapoczątkowany w 1992 r. program LIFE jest jednym z podstawowych instrumentów wdrażanych w ramach unijnej polityki ochrony środowiska. W latach 2000–2006 Program LIFE III współfinansował inicjatywy ekologiczne z krajów Unii Europejskiej, państw trzecich z basenu Morza Śródziemnego i Morza Bałtyckiego oraz krajów kandydujących. LIFE III składał się z trzech komponentów tematycznych: LIFE-Przyroda, LIFE-Środowisko i LIFE-Kraje trzecie. W obecnym okresie programowania na lata 2007–2013 obowiązuje Program LIFE+, który składa się z następujących trzech komponentów: LIFE+ Przyroda i różnorodność biologiczna, LIFE+ polityka i zarządzanie w zakresie środowiska, LIFE+ informacja i komunikacja.

Pierwszym etapem programu LIFE był „LIFE I” (1992–1995) dysponujący budżetem 400 mln euro. Budżet drugiego etapu, „LIFE II” (1992–1995), wynosił około 450 mln euro, a trzeci etap, „LIFE III” (2000–2004), dysponował 640 mln euro. LIFE III został przedłużony (na lata 2005–2006) na mocy rozporządzenia (WE) nr 1682/2004 z dnia 15 września 2004 r. i wyposażony w dodatkowy budżet w wysokości 317 mln euro. Od 2007 roku do 2013 roku funkcjonuje Program LIFE+ z łącznym budżetem 2,1 mld Euro.

LIFE-Przyroda a leśnictwo

LIFE-Przyroda został opracowany specjalnie z myślą o realizacji dyrektyw ptasiej i siedliskowej. W poprzednim okresie programowania był to najbardziej istotny mechanizm finansowania projektów w zakresie leśnictwa w ramach programu LIFE. Projekty leśne, które od 1992 r. uzyskały wsparcie z programu LIFE-Przyroda, obejmują 209 działań ukierunkowanych na ochronę siedlisk naturalnych oraz dzikiej fauny i flory. Współfinansowano projekty koncentrujące się na gospodarce leśnej, zwiększaniu różnorodności biologicznej i wprowadzaniu przyjaznych form praktyk leśnych.

LIFE-Środowisko a leśnictwo

Zakres tego komponentu był znacznie szerszy, gdyż obejmował bardziej tech-

nicznie zorientowane projekty skoncentrowane na innowacyjnych z perspektywy środowiskowej działaniach dla przemysłu. Od 1992 r. 39 projektów LIFE-Środowisko dotyczących gospodarki leśnej odnosiło się również do zagadnień nie związanych bezpośrednio z programem Natura 2000, takich jak sposoby poprawy efektywności środowiskowej przemysłu leśnego, pomiaru i kontroli emisji, a także ustalania standardów pozwalających na integrację różnych aspektów problematyki różnorodności biologicznej.

LIFE-Kraje trzecie a leśnictwo

Projekty LIFE-Kraje trzecie służyły jako zaplecze techniczne w tworzeniu związanych z ochroną środowiska struktur administracyjnych, w działaniach dla przyrody oraz akcjach promujących zasady zrównoważonego rozwoju. Od 1992 r. ta część programu LIFE finansowała niewielką grupę projektów odnoszących się do takich kwestii, jak pożary lasów (Liban), zanieczyszczenie lasów (Rosja) i zachowanie różnorodności biologicznej w lasach (Rosja).

Obecny okres - LIFE+

Program LIFE+ zastąpił program LIFE III, a także Forest Focus. Komponenty LIFE III dotyczące środowiska, przyrody i krajów trzecich były stopniowo wycofywane. Obecnie LIFE+ wspiera projekty

w ramach trzech komponentów: „Przyroda i różnorodność biologiczna”, „Polityka ochrony środowiska i zarządzania” oraz „Informacja i komunikacja”.

LIFE+ przyroda i różnorodność biologiczna:

W ramach I komponentu finansowane są projekty związane z ochroną lub odtwarzaniem naturalnych siedlisk dzikiej flory lub fauny oraz różnorodności biologicznej ze szczególnym uwzględnieniem obszarów Natura 2000.

Projekty LIFE+ przyroda wspierają proces wdrażania dyrektyw: ptasiej i siedliskowej, na poziomie lokalnym i regionalnym oraz wspierają dalszy rozwój i wdrażanie sieci Natura 2000. Komisja kładzie nacisk na inwestycje długoterminowe w obszarach należących do sieci Natura 2000 oraz na ochronę gatunków i siedlisk między innymi na terenach leśnych.

Projekty LIFE+ różnorodność biologiczna wspierają proces wdrażania założeń Komunikatu Komisji „Zatrzymanie procesu utraty różnorodności biologicznej do roku 2010 i w przyszłości”. Projekty LIFE+ różnorodność biologiczna skupiają się na demonstracji środków oraz praktyk, które przyczyniają się do powstrzymania utraty różnorodności biologicznej na terenie państw członkowskich, innych niż te związane z realizacją założeń dyrektyw ptasiej i siedliskowej.

Photo: Iso-Syöte

Turyści w Parku Narodowym Syöte, Finlandia wykorzystujący ścieżki powstałe w czasie projektu LIFE (LIFE99 NAT/FIN/006268).

LIFE+ polityka i zarządzanie w zakresie środowiska

W ramach II komponentu przewiduje się finansowanie działań związanych z szeroko rozumianą ochroną środowiska. Projekty dotyczące między innymi ochrony klimatu, ochrony wód i gleb oraz monitorowania lasów. Komponent podzielony jest na priorytety, wśród których znajduje się priorytet „Lasy”. Celem tego priorytetu jest utworzenie, w szczególności w ramach sieci koordynacji UE, zwiększej lecz szczegółowej bazy informacji istotnych dla polityki dotyczącej lasów w odniesieniu do zmian klimatu (wpływ na ekosystemy leśne, jego łagodzenie, efekty zastąpienia) oraz różnorodności biologicznej.

LIFE+ informacja i komunikacja

W ramach III komponentu przewiduje się finansowanie działań informacyjnych i komunikacyjnych, kampanii na rzecz podniesienia świadomości ekologicznej społeczeństwa oraz wymiany najlepszych doświadczeń i praktyk w tym zakresie. Komponent dzieli się na dwa typy projektów:

1. Projekty LIFE+ informacja i komunikacja mające na celu zwiększanie świadomości w zakresie ochrony środowiska poprzez kampanie i działania komunikacyjne. Takie kampanie i działania powinny przede wszystkim odbywać się na szczeblu krajowym lub ponadnarodowym oraz powinny wiązać się z wdrażaniem, aktualizacją oraz rozwojem wspólnotowej polityki i prawodawstwa w zakresie ochrony środowiska, na przykład, w odniesieniu do przyrody, różnorodności biologicznej, wody, energii, odpadów, zmiany klimatu, itd.

2. Projekty LIFE+ informacja i komunikacja mające na celu zapobieganie pożarom lasów na terenie UE. W ramach tej kategorii rozpatrywane jest przeprowadzenie specjalnych szkoleń dla podmiotów uczestniczących w działaniach dotyczących zapobiegania pożarom lasów oraz kampanie na rzecz zwiększania świadomości społecznej

Badania prowadzone przez Dyrekcję Generalną ds. Środowiska na temat projektów LIFE Forest (1992–2005)

Większość wykorzystanych w niniejszej publikacji projektów LIFE wyło-

niono na podstawie kompleksowego przeglądu tych projektów przeprowadzonego między rokiem 1992 a 2005 przez Dział Rolnictwa, Leśnictwa i Gleby Dyrekcji Generalnej ds. Środowiska (DG ENV, B1). Z całkowitej liczby 248 projektów LIFE-Przyroda i LIFE-Środowisko związanych z szeroko rozumianą problematyką gospodarki leśnej wyselekcjonowano 129 uznanych za szczególnie ważne. Wyboru dokonywano przy użyciu słów kluczowych z bazy danych projektów LIFE (marzec – maj 2005).

W ramach komponentu LIFE-Przyroda wytypowano 108 projektów z zakresu gospodarki leśnej, restytucji i ochrony lasów oraz ochrony gatunków, z których wyróżniono 38. Spośród projektów LIFE-Środowisko wyłoniono 21, a 12 z nich wyróżniono. Dotyczyły one produktów i usług niezwiązanych z przemysłem drzewnym (NT&S), zrównoważonej gospodarki leśnej (Sustainable Forest Management – SFM), wody i lasów oraz bioenergii.

Strategia leśna Unii Europejskiej

Celem strategii leśnej UE jest koordynacja polityk leśnych państw członkowskich na szczeblu unijnym. Strategia obejmuje ramy wspólnotowego działania, które dotyczą zagadnienia różnorodności biologicznej w trzech obszarach: ochrony, zrównoważonego użytkowania oraz korzyści wynikających z korzystania z genetycznych zasobów lasów. Ponieważ Europa posiada niewiele lasów niekomercyjnych, kluczowe dla ochrony różnorodności biologicznej jest znalezienie odpowiednich sposobów prowadzenia gospodarki leśnej w wystarczającym stopniu uwzględniających tę problematykę.

Strategia przedstawiona w rezolucji Rady UE (październik 1998 r.) określa następujące wytyczne dla zarządców lasów związane z zachowaniem bioróżnorodności:

- przeprowadzanie ekologicznej adaptacji obszarów za pomocą różnych technik leśnych, przy jednoczesnym zachowaniu odpowiedniej proporcji martwych drzew i ochronie innych ważnych mikrosiedlisk występujących w lasach;
- dbanie o zdrowie ekosystemów leśnych poprzez poprawę ich zdolności regeneracyjnych, odpornościowych i przystosowawczych;
- przywracanie tradycyjnych form gospodarowania na terenach leśno-pastwiskowych o wysokim poziomie różnorodności biologicznej, które pozostawione samym sobie mogą stracić swoje walory (na przykład niektóre regiony basenu Morza Śródziemnego);
- doskonalenie technik zbierania plonów w celu możliwego maksymalnego ograniczenia związanych z nimi szkód;
- prowadzenie działań tak, aby nie szkodzić ważnym ekologicznie obszarom, ekosystemom i siedliskom.

Strategia wzywa również do ustanawiania nowych leśnych obszarów

chronionych w celu wprowadzenia tam zrównoważonej gospodarki, w szczególności za pośrednictwem sieci Natura 2000. Celem powoływania obszarów chronionych jest poprawa różnorodności biologicznej i ochrona gatunków, jak również czerpanie z lasów dodatkowych korzyści społecznych i gospodarczych.

W marcu 2005 r. Komisja Europejska przedstawiła komunikat w sprawie realizacji strategii leśnej UE. Wraz z załączonym dokumentem roboczym Komisji zawiera on szczegółowy przegląd działań realizowanych w ramach strategii leśnej UE od momentu jej wdrożenia w 1998 r. Opracowany w ścisłym porozumieniu z państwami członkowskimi dokument ten wykazał, że lasy mogą dostarczyć wielu korzyści współczesnemu społeczeństwu, a opinia publiczna coraz bardziej je docenia. Wykazano, że w ciągu ostatnich kilku lat osiągnięto postępy w zakresie zrównoważonej gospodarki leśnej w UE, ale także że – z powodu zmiany kontekstu politycznego – w przyszłości potrzebne będzie „bardziej aktywne podejście do zarządzania lasami Unii”. Autorzy opracowania podkreślają, że lasy w „unijnym modelu leśnictwa” podlegają coraz większej presji zagrażającej ich konkurencyjności i rentowności. W Unii jest około 15 mln prywatnych właścicieli lasów oferujących społeczeństwu szeroki wachlarz towarów i usług. Dochody czerpią przede

wszystkim ze sprzedaży drewna. Lasy mają jednocześnie zasadnicze znaczenie dla spełnienia zobowiązań, jakich podjęła się Unia Europejska – do powstrzymania utraty różnorodności biologicznej oraz łagodzenia zmian klimatycznych.

Po opublikowaniu tego dokumentu 15 czerwca 2006 r. Komisja przyjęła plan działania UE dla leśnictwa, opracowany we współpracy z państwami członkowskimi i interesariuszami. Przedstawia on 18 najważniejszych działań do podjęcia w latach 2007–2011. Na koniec przeprowadzone zostanie badanie ewaluacyjne, które wskaże kierunek dla kolejnych działań.

LIFE a restytucja lasów

W tej części przedstawione są przykłady projektów współfinansowanych przez LIFE-Przyroda wyróżniających się pod względem skuteczności działań ukierunkowanych na restytucję lasów. Chroniąc bioróżnorodność w lasach Europy, należy dbać o zachowanie równowagi między dwiema najważniejszymi strategiami ochronnymi¹ – „integrującą” i „segregującą”. W niniejszej publikacji staramy się pokazać na przykładach działanie tych strategii w praktyce.

W przeszłości w leśnictwie europejskim stosowano głównie strategię „integrującą”, mającą na celu zachowanie i ochronę lasów i obszarów leśnych zgodnie z założeniami zrównoważonej gospodarki leśnej, nie wykluczając przy tym pewnych form działalności gospodarczej. Jednak nie wszystkie cele ochrony przyrody można osiągnąć dzięki praktykom związanym ze zrównoważoną gospodarką leśną. Dlatego należy rozważyć oddzielne traktowanie i przeznaczenie wyłącznie do celów ochronnych obszarów zawierających szczególnie rzadkie lub cenne siedliska, których status ochronny mógłby w przeciwnym razie ulec degradacji.

Restytucja (i urządzanie) lasów oraz obszarów leśnych Unii wspierane były najczęściej z funduszy programu LIFE-Przyroda. Od momentu powstania w 1992 r. LIFE współfinansował projekty wybierane na podstawie ich wartościowości. Dodatkowym warunkiem było, aby projekty te uwzględniały zadania wyznaczone w dyrektywach ptasiej i siedliskowej.

Przykłady przedstawione w tej części – wraz z innymi opisywanymi w pozostałych rozdziałach niniejszej publikacji – pokazują, że efekty działań realizowanych w ramach LIFE powinny być odczuwalne w perspektywie długoterminowej. Dotyczy jej przede wszystkim dział „Życie po LIFE”, przygotowany na podstawie uzupełniających sprawozdań *ex post* przeprowadzonych w różnych krajach Europy przez zewnętrzny zespół monitorujący LIFE.

¹ Źródło: „Natura 2000 and forests - Challenges and opportunities”
<http://ec.europa.eu/comm/environment/life/home.htm>

Przykład 1

Wielka Brytania: Ochrona atlantyckich lasów dębowych

Dofinansowanie w ramach komponentu LIFE-Przyroda pomogło rozwinąć kompleksową i skoordynowaną strategię ochrony priorytetowych dąbrów atlantyckich na siedmiu obszarach w Wielkiej Brytanii, z których cztery należą do sieci Natura 2000 (dwa w Szkocji oraz po jednym w Anglii i Walii). Na szczególną uwagę zasługuje pionierskie wykorzystanie lokalnych zespołów planowania operacyjnego, pilnujących, aby przy okazji przeprowadzania ogólniejszych działań – jak wyznaczanie i monitorowanie obszarów Natura 2000 – uwzględniano również bardziej lokalne problemy dotyczące gospodarki leśnej.

Stare lasy dębu szypułkowego z ostrokrzewem oraz podrzeniem, potocznie zwane dąbrowami atlantyckimi, należą według załącznika 1 do typu siedlisk występujących prawie wyłącznie w Wielkiej Brytanii i Irlandii. W Wielkiej Brytanii wartość przyrodnicza wielu z tych obszarów – spotykanych jedynie w zachodniej części kraju – uległa degradacji pod wpływem działań gospodarczych (w tym gospodarki leśnej). Stare dąbrowy są zagrożone podsadzeniami oraz zastępowaniem lasów liściastych obcymi gatunkami iglastymi i roślinami inwazyjnymi (np. rododendron – *Rhododendron ponticum*), nasilającymi się problemami zgryzania przez jeleniowate (ograniczającymi naturalne odnowienia), a niekiedy dużą liczbą odwiedzających.

Głównym celem pomysłodawców projektu była poprawa jakości siedlisk na siedmiu najbardziej rozległych obszarach dąbrów atlantyckich w Wielkiej Brytanii, od Loch Maree w dalekiej północno-zachodniej Szkocji, poprzez popularne i łatwo dostępne z Glasgow lasy Loch Lomond, po lasy Borrowdale w rejonie Lake i dąbrowy Merionnydd w północno-zachodniej Walii. Łącznie dąbrowy atlantyckie zajmują powierzchnię 4,9 tys. ha.

Photo: Highland Birchwoods

Starodrzew dębowy z *Ostrokrzewem kolczastym* (*Ilex aquifolium*) oraz *Podrzeniem żebrowcem* (*Blechnum* spp.).

Projekt wdrażał beneficjent Highland Birchwoods – mała organizacja non profit założona w 1992 r. w celu ochrony niszczących naturalnych lasów w Szkocji – z ramienia grupy Caledonian Partnership. Zrzesza ona niezależne organizacje ekologiczne oraz – mające duże doświadczenie w odnawianiu rodzimych siedlisk leśnych – rządowe agencje leśne, badawcze i ochronne.

Projekt miał cztery główne zadania:

- odnowa i doprowadzenie znacznej części siedlisk dąbrowy atlantyckiej – na obszarach kandydujących

do statusu specjalnych obszarów ochrony (SOO) w Wielkiej Brytanii – do „pożądanego stanu”;

- podjęcie badań naukowych dla wsparcia rozwoju strategii ograniczenia zgryzania dąbrów atlantyckich;
- ustanowienie standardowych zintegrowanych planów zarządzania i monitoringu dla SOO w celu zapewnienia preferowanych warunków w przyszłości;
- dzielenie się wiedzą i doświadczeniem zdobytym w czasie trwania projektu z jak najszerszą grupą odbiorców. Pozwoli to rozwinąć

w przyszłości zintegrowane podejście do ochrony siedlisk leśnych.

Działania LIFE

Projekt skupił się na siedmiu obszarach: pięciu w Szkocji – lasy Loch Etive (1691 ha), lasy Loch Lomond (1458 ha), Loch Maree (223 ha), Loch Sunart (3161 ha) i Taynish (385 ha), jednym w Walii – lasy Meirionnydd (461 ha) oraz jednym w Anglii – kompleks leśny Borrowdale (668 ha). Dla każdego z obszarów, na podstawie najważniejszych zagrożeń, określono pakiet zadań. Działania obejmowały wycinkę około 690 ha egzotycznych gatunków iglastych i liściastych, usunięcie rododendronów na powierzchni 405 ha oraz kontrolę występowania paproci na obszarze 370 ha. Ważna była także kontrola zgryzania – głównie przez owce, jelenie czy kozy – przez postawienie ponad 60 km ogrodzenia i odstrzał jeleni.

Osiągnięcia LIFE

Ogólnie rzecz biorąc, cele związane z pracami ochronnymi na siedmiu wybranych obszarach zostały zrealizowane w zakresie większym niż planowano. Udało się usunąć obce gatunki drzew iglastych z powierzchni 688 ha (na siedmiu obszarach), rododendron z 405 ha (na pięciu obszarach) oraz ograniczyć występowanie paproci na 373 ha (na czterech obszarach). Działania związane z odnowieniem siedlisk przeprowadzono również na 35 ha na trzech obszarach, a operacje restrukturyzujące udało się skutecznie wdrożyć na 14 ha na dwóch obszarach.

Kontrolę zgryzania przez jelenie wprowadzono poprzez wybudowanie ponad 61 km ogrodzenia na trzech siedliskach i ponad 14 km ogrodzenia dla zwierząt hodowlanych na sześciu obszarach. Ponad 140 ha

na czterech siedliskach zabezpieczono przed jeleniami, a na pięciu wprowadzono zintegrowane strategie regulacji pogłowia tych zwierząt. Dodatkowo, aby zapewnić ochronę siedlisk w czasie prowadzonych działań odnowieniowych, na trzech siedliskach wybudowano ponad 8 km dróg i szlaków.

Działaniom praktycznym towarzyszyło tworzenie dokumentów dotyczących zarządzania obszarami, w skład których wchodziły: oceny aktualnego stanu, plany zarządzania, badania terenowe, plany regulacji pogłowia zwierzyny oraz badania stosowane. Badania pozwoliły wyjaśnić niektóre zawiłości związane z siedliskami dębowymi. Okazało się, że niektóre dąbrowy (dla których pokryte nimi obszary objęto ochroną) pojawiły się za sprawą odbywającej się od kilku wieków selekcji produkcyjnej. Takie zjawiska, jak wypalanie węgla drzewnego czy popularność produktów z dębiny, faworyzowały dąbrowy. Okazało się też, że niektóre „naturalne” skupiska dębów były w rzeczywistości sadzone. Według beneficjenta odkrycie to ma ważne znaczenie dla planowania strategii ochronnych – wykazuje, że bierna ochrona siedlisk dębowych w dłuższej perspektywie może się okazać niewłaściwa.

Odstrzał jeleni

Projekt miał znaczny wkład w debatę nad długofalową redukcją pogłowia jeleni na szkockich obszarach specjalnej

Photo: Highland Birchwoods

Uczniowie cieszą się wycieczką w czasie „zielonego dnia” w miejscowości Borrowdale.

ochrony. Opracowane w ramach przedsięwzięcia strategie dotyczące regulacji pogłowia jeleni wskazały najlepsze praktyki na przyszłość, poparte dokumentem pt. „Wymogi programu Natura 2000 dotyczące regulacji pogłowia jeleni w dąbrowach atlantyckich”. Ostateczną decyzję w tej sprawie podejmie jednak Komisja ds. Jeleni w Szkocji wspólnie z Komisją Leśnictwa oraz organizacją Scottish Natural Heritage (Szkockie Dziedzictwo Naturalne).

Lasy w Borrowdale przed odnowieniem.

Photo: Highland Birchwoods

Photo: Highland Birchwoods

Wypalanie inwazyjnego rhododendronu.

Intensywne grodzenie i odstrzał, prowadzone na czterech obszarach, okazały się najskuteczniejsze w lasach nad jeziorami Lomond i Sunart. Nad Loch Lomond odstrzał jeleni zmniejszył ich liczbę z 39 do 10 na km². Również nad Loch Sunart strategia regulacji pogłowia tych zwierząt pod koniec realizacji projektu okazała się zdecydowanie skuteczna. Osiągnięcia te pomogły uzasadnić wysokie koszty postawienia – we współpracy z prywatnymi właścicielami ziemskimi – ogrodzenia o długości ponad 40 km wokół całego obszaru specjalnej ochrony.

Usuwanie rododendronu

W ramach projektu podjęto się również usunięcia rododendronu na obszarach, na których w przyszłości potrzebne będą jedynie drobne zabiegi

In future, only "mopping-up exercises" are needed for the rhododendron.

Photo: Highland Birchwoods

pielęgnacyjne. Prace są prowadzone – przy uwzględnieniu długoterminowych efektów założonych w projekcie działań – w ramach rozpoczętego w 2001 r. dziesięcioletniego planu zarządzania, obejmującego plany monitoringu dla wszystkich obszarów. Celem jest stworzenie koniecznych ram dla zarządzania obszarami w przyszłości.

Życie po LIFE

Ewaluację *ex post* sporządził w kwietniu 2006 r. zewnętrzny zespół monitorujący programu LIFE. Badanie dotyczyło głównie Szkocji, w szczególności zaś obszaru specjalnej ochrony Sunart, gdzie zainicjowano ekstensywny program ochronny po realizacji projektu.

Jedynie na obszarze Sunart projekt przyczynił się do powstania Inicjatywy Dąbrów Sunart (Sunart Oakwood Initiative – SOI) – kompleksowego programu ochrony lasów, którego wdrażania podjęto się wielu prywatnych właścicieli ziemskich, lokalne gminy i organizacje ochrony przyrody. Sukcesem projektu z punktu widzenia ochrony przyrody jest usunięcie rododendronów, paproci i drzew iglastych na terenie 644 ha (należącym do dwóch właścicieli publicznych i 18 prywatnych). W ramach inicjatywy SOI usunięto rododendrony

i paprocie z kolejnych 145 ha (należących do 31 prywatnych właścicieli), przy wsparciu finansowym ze strony Komisji Leśnictwa Szkocji (Forestry Commission for Scotland).

W projekcie po raz pierwszy skorzystano z „lokalnych zespołów planowania operacyjnego”, które – choć początkowo czasochłonne i problematyczne – w dłuższej perspektywie okazały się niezwykle przydatne. Metodę zastosowała w swoich kolejnych projektach LIFE organizacja Caledonian Partnership: „Odnowienie terenów leśnych” (LIFE00 NAT/UK/7074) oraz „Konieczna ochrona głuszcza w Szkocji” (LIFE02 NAT/UK/8541), jak też inni beneficjenci. Również rezultaty przeprowadzonych w ramach projektu badań stosowanych, między innymi modele zarządzania dąbrami, wielokrotnie wykorzystywano w innych projektach leśnych w Wielkiej Brytanii i poza nią.

Wnioski

Opisany tu projekt LIFE zakończył się zdecydowanym sukcesem – osiągnięto kluczowe cele i pozostawiono trwały ślad w postaci wiedzy i entuzjazmu dla działań na rzecz ochrony dąbrów atlantyckiej. Według beneficjenta projekt stanowił bodziec do podjęcia wielu działań chroniących tego typu lasy w Wielkiej Brytanii.

Numer projektu: LIFE97 NAT/UK/004244

Tytuł: Restoration of Atlantic oakwoods

Siedliska: 91A0 Starodrzew dębu szypułkowego z ostrokrzewem i podrzeniem, 91 C0 Lasy Kaledonii 91 D0 Lasy podmokłe, 4010 Północnoatlantyckie podmokłe wrzosowiska z Erica tetra lix.

Beneficjent: Highland Birchwoods, w imieniu Caledonian Partnership

Kontakt: Phil Baarda

Tel: +44 (0) 1463 81 1663

Strona: www.highlandbirchwoods.co.uk

Okres: 1 kwietnia 1997 – 31 sierpnia 2001

Całkowity budżet: 3,406,000 €

Dofinansowanie LIFE: 1,703,000 €

Przykład 2

Finlandia: Ekoturystyka a ochrona naturalnych lasów borealnych w Parku Narodowym Syöte

Autorom fińskiego projektu realizowanego w naturalnych lasach borealnych Syöte w regionach Ostrobothnia i Laponia udało się skutecznie połączyć działania ochronne z rozwojem zrównoważonej turystyki. Ponadto zespół prowadzony przez beneficjenta – Lasy Państwowe i zarząd parku – odniósł niebagatelny sukces, przekonując początkowo sceptycznie nastawioną społeczność lokalną do idei ochrony lasów.

Projekt LIFE objął teren złożony z czterech stosunkowo naturalnych i nienaruszonych enklaw przyrodniczych w granicach Parku Narodowego Syöte i trzech obszarów poza parkiem: Soiperoinen, Kaunislampi oraz Iso-Paise. Oprócz siedlisk priorytetowych – lasów borealnych – projekt, prowadzony na całkowitej powierzchni 30 tys. ha, objął również bagna Aapa wraz ze skupiskami lasów o bogatym poszyciu oraz zagrożone torfowiska alkaliczne. Region zamieszkują trzy największe drapieżniki kraju – niedźwiedź (*Ursus arctos*), rosomak (*Gulo gulo*) i ryś (*Lynx lynx*). Jest to też najbardziej na północ wysunięty obszar występowania polatuch (*Pteromys volans*). Ponadto żyje tu około 250 par głuszców. Występują tutaj również zagrożona skalnica torfowiskowa (*Saxifraga hirculus*) i jaskier lapoński (*Ranunculus lapponicus*).

Z powodu wysokiego bezrobocia początkowo lokalna ludność żywiła mieszane uczucia do idei ochrony przyrody i samego projektu. Był to jednak czas, kiedy obserwowano wzrost zainteresowania turystyką przyrodniczą, a utworzenie w 2000 r. Parku Narodowego Syöte jeszcze wzmocniło ten trend. Oczywiście z punktu widzenia zachowania walorów przyrodniczych parku stała się wówczas konieczność regulacji niektórych form aktywności,

jak piesze wycieczki, jazda rowerem, wędkarstwo czy przejażdżki saniami z psami husky i reniferami.

Działania LIFE

Projekt miał na celu opracowanie planów użytkowania terenu na siedmiu wybranych obszarach i przygotowanie konkretnego planu łączącego ochronę przyrody z rozwojem turystyki na objętym działaniami terenie. Plan miał stanowić bazę dla praktycznych działań oraz dostarczać wskazówek do prowadzenia różnych form użytkowania terenu, przy zapewnieniu ochrony różnorodności biologicznej. Zastosowano między innymi kontrolowane wypalanie lasu w celu polepszenia warunków życia gatunków rozmnażających się na pogorzeliskach (np. chrząszcz *Stephanopachys linearis*).

W początkowym okresie realizacji projektu 95% powierzchni przyszłego parku narodowego znajdowało się w rękach publicznych, a pozostałe ziemie odkupiono od właścicieli prywatnych dzięki środkom z funduszu LIFE, aby zapewnić spójność polityki prowadzonej na całym terenie.

Ponieważ ekoturystyka odgrywała kluczową rolę w projekcie, zespół zaprosił ludność lokalną i przedsiębiorstwa turystyczne do współpracy w przygotowaniu i wdrożeniu specjalnego związanego z nią planu. Jednym z celów było opracowanie zestawu powszechnie obowiązujących zasad dla turystyki na tym terenie. Przedsiębiorcom zaproponowano udział w szkoleniach dotyczących zrównoważonej turystyki przyrodniczej, wydano też odpowiednie podręczniki. Ponadto opublikowano po fińsku

Widok na stary las borealny w Syöte.

Photo: Iso-Syöte

i angielsku ekoturystyczny przewodnik dla przedsiębiorców.

W ramach projektu powstał też podręczny przewodnik (tylko po fińsku), opisujący walory natury i historię terenu oraz przedstawiający podstawowe idee zrównoważonej turystyki. Znajdują się w nim ogólne informacje o ochronie przyrody i bardziej szczegółowe dane dotyczące siedlisk Syöte.

Ważnym elementem projektu były również działania ukierunkowane na stworzenie spójnego wizerunku parku Syöte, jak uaktualnienie systemu informacji turystycznej i budowa struktur rekreacyjnych. Plan dotyczący systemu informacji zakładał ustawienie punktów informacyjnych, tablic i znaków wzdłuż szlaków turystycznych – pieszych i narciarskich. Równolegle opracowano plan zagospodarowania odpadów, co miało doprowadzić do redukcji ilości odpadów i promocji sortowania śmieci i recyklingu na terenie parku. Z kolei plan dotyczący rekreacji miał z jednej strony stanowić bazę dla rozwoju istniejących już szlaków i struktur usługowych, a z drugiej – przyczynić się do powstania nowych, jak szlak przyrodniczy dla niepełnosprawnych, szlak opisujący ekologię dzikich zwierząt czy szlak narciarstwa biegowego dla dzieci.

Szczegółowe plany ochrony dla niektórych zagrożonych gatunków zostały przygotowane i wdrożone na chronionych obszarach. Między innymi wybudowano sztuczne gniazda dla orla przedniego i wystawiono 200 budek lęgowych dla polatuch.

W czasie trwania projektu odbywały się regularne spotkania z mieszkańcami regionu, mające na celu zachęcenie lokalnej społeczności do uczestnictwa w działaniach parku i wpływania na rozwój wydarzeń. Organizowano też spotkania informacyjne i inauguracyjne w nowych lub

odrestaurowanych obiektach turystycznych.

Efekty działań

Po zakończeniu badań na obszarze realizacji projektu domknęto prace nad planami zarządzania siedmioma obszarami, zapewniającymi skuteczną ochronę siedlisk i gatunków. Plany te zawierają podstawowe informacje na temat działań ochronnych i wskazówki dotyczące innych form użytkowania terenu, na przykład dla celów rekreacyjnych.

Do największych osiągnięć projektu zaliczyć można zdobycie poparcia społeczności lokalnej. Jak napisano w raporcie końcowym, „postawy przedsiębiorców i innych mieszkańców uległy zmianie – stały się bardziej przychylne dzięki rzetelnej informacji i uświadomieniu sobie, że ochrona przyrody może być ważnym atutem regionu”.

Działania prowadzone w ramach projektu wpłynęły bezpośrednio na poprawę stanu siedlisk chronionych w ramach dyrektywy siedliskowej, a na biernej ochronie – polegającej m.in. na pozostawieniu zakupionych ziem naturalnemu rozwojowi, kanalizacji ruchu turystycznego i hamowaniu erozji dzięki budowaniu kładek – skorzystały wszystkie siedliska.

Według beneficjenta projekt LIFE umożliwił Parkowi Narodowemu Syöte szybszy i efektywniejszy rozwój: zachęcił do tworzenia kompleksowych planów użytkowania terenu, a prowadzone szczegółowe badania posłużyły jako podstawa do stworzenia planów zarządzania terenem. Beneficjent został partnerem w innym projekcie LIFE „Głuszcze i turystyka na obszarach Natura 2000” (LIFE02 NAT/CP/D/00004).

Wnioski

Projekt dowodzi, że na obszarach Natura 2000 i wokół nich cele ochrony przyrody mogą współgrać z celami zarobkowymi osób i przedsiębiorstw stosujących się do zasad zrównoważonego rozwoju. Utworzenie planu turystyki przyrodniczej było dużym osiągnięciem, gdyż przyczyniło się w decydującym stopniu do przekonania lokalnej ludności do działań proekologicznych. Plan wskazał drogę rozwoju zrównoważonej turystyki zarówno z punktu widzenia ekologii, jak i ekonomii. Reasumując, ideą projektu była promocja zrównoważonej turystyki – działalności o kluczowym socjoekonomicznym znaczeniu dla regionu.

Numer projektu: LIFE99 NAT/FIN/006268

Tytuł: Combining protection with other forms of land-use in the natural boreal forests of the Syöte area.

Siedlisko: 9050 Fennoskandyjskie lasy z bogato występującymi ziołami z *Picea* bies, 7310 Torfowiska Aapa, 9010 Zachodnia tajga, 3160 Naturalne jeziora i stawy dystroficzne.

Beneficjent: Metsähallitus regionu Ostrobothnia

Kontakt: Erich Mayrhofer, Project Manager

Tel: +358 205 64 6550

Strona: www.metsa.fi/natural/projects/index.htm (see “Syöte LIFE 1999-2002”)

Okres: 1 kwiecień 1999 – 31 listopad 2003

Całkowity budżet: 1,529,000 €

Dofinansowanie z LIFE: 764,000 €

Przykład 3

Wielka Brytania: LIFE na ratunek podmokłym lasom Szkocji

Słynna z górzystego i surowego krajobrazu Szkocja nie przywołuje skojarzeń z ostępami lasów pierwotnych. Można tu jednak spotkać dużą liczbę priorytetowych siedlisk leśnych wymienionych w załączniku I dyrektywy siedliskowej – między innymi siedliska znane pod wspólną nazwą „lasy podmokłe”. W opisanym tu projekcie LIFE-Przyroda przyjęto kompleksowe podejście do ich ochrony, obejmując działaniami wszystkie trzy występujące w kraju obszary z lasami bagiennymi oraz dwa z trzech pozostałych w Szkocji obszarów z lasami łęgowymi.

Lasy bagienne rozwijają się przy rzadko spotykanej kombinacji warunków fizycznych i wyróżniają się drzewostanem wyrastającym w luźnym zwarciu z bagicznego podłoża. Ten stosunkowo stabilny ekologicznie otwarty las zachowuje większość gatunków rosnących na otwartym bagnie. W Szkocji owe lasy stanowią zazwyczaj jedynie element większej mozaiki lasów naturalnych, które składają się na siedlisko borów kaledońskich – ważne dla wielu gatunków ptaków z załącznika I dyrektywy siedliskowej, jak krzyżodziób szkocki (*Loxia scotica*), rybołów (*Pandion haliaetus*) oraz głuszczyk zwyczajny (*Tetrao urogallus*). Lasy łęgowe, z reguły zdominowane przez olszę czarną (*Alnus glutinosa*), spotyka się na terenach zalewowych – na wysepkach w kanałach rzek bądź na obniżeniach terenu wzdłuż tych kanałów. Siedliska te są schronieniem dla wydr (*Lutra lutra*) oraz wielu gatunków z załącznika I dyrektywy ptasiej, na przykład dla zimorodka (*Alcedo atthis*) i rybołowa.

Autorzy projektu skupili się na pięciu lokalizacjach: Conon Islands, Monadh Mor, Pitmaduthy Moss, góry Cairngorm oraz Abernethy (Mondhuie, Garten Wood, Dell Wood i North Abernethy). Mimo że miejsca te stanowią najlepsze w Szkocji przykłady wspomnianych siedlisk priorytetowych, nie

uniknęły szkód w wyniku prac hydrologicznych naruszających system wodny, od którego są uzależnione. Lasy bagienne osuszano dla celów gospodarki leśnej i rolnictwa, a gospodarcze użytkowanie terenu bezpośredniej zlewni rzek pogorszyło jakość wód zasilających bagna. Lasy łęgowe uległy zdecydowanej degradacji ze względu na prace inżynierskie mające zapobiec powodziom, a użytkowanie wody i melioracje zmieniły jakość wód i naruszyły sezonowy rytm wylewania rzek. Ponadto na wielu obszarach wycięto drzewa pod uprawy, plantacje leśne i pastwiska.

Projekt koordynowało Szkockie Dziedzictwo Naturalne, beneficjent przedsięwzięcia, we współpracy z czterema partnerami: Gospodarstwem Leśnym, Highland Birchwoods Ltd., RSPB i Komisją Leśnictwa. Agencje publiczne i właściciele ziemscy nawiązali bliską współpracę w celu wsparcia procesu przywracania naturalnego stanu hydrologicznego objętych projektem obszarów. Przeprowadzono restrukturyzację okolicznych plantacji leśnych i utworzono strefy buforowe wokół lasów naturalnych, promując w ten sposób właściwe metody zarządzania terenem w sąsiedztwie obszarów chronionych. Usunięto egzotyczne gatunki krzewów, aby umożliwić regenerację

naturalnych zbiorowisk roślinnych. Zgryzanie roślin przez zwierzęta zostało ograniczone dzięki wybudowanym ogrodzeniom. Podpisano też stosowne umowy z właścicielami ziem, dzięki którym odzyskano najważniejsze dla celów promocyjnych obszary zalewowe i umożliwiono ich ochronę.

Działania LIFE

Głównym celem projektu była restytucja siedlisk lasów podmokłych na obszarach zgłoszonych do SOO lub w ich bezpośredniej okolicy. Zaplanowano również przeprowadzenie badań naukowych dla pogłębienia wiedzy na temat metod restytucji i monitorowania siedlisk oraz dalszego rozwoju współpracy między agencjami państwowymi i prywatnymi właścicielami lasów. W celu wsparcia zintegrowanego podejścia do ochrony lasów podmokłych istniejąca sieć instytucji partnerskich podjęła się rozpowszechnienia zebranej w czasie realizacji projektu wiedzy. Projekt dostarczył również Szkocji i reszcie Europy wskazówek i przykładów najlepszych praktyk przydatnych w zarządzaniu siedliskami tego typu.

Na sześciu obszarach (363 ha) przeprowadzono interwencje hydrologiczne, których celem było przywrócenie

Photo: Neil Wilkie / SNH

*Lasy Komisji Leśnej w Inshriach
– Październik 2001.*

naturalnego poziomu zwierciadła wód gruntowych – między innymi zasypywano bruzdy wynikające z przygotowania gleby pod sadzenie drzew i budowano niewielkie tamy na najważniejszych ciekach. Restytucja siedlisk leśnych łączyła się ze zrębami całkowitymi, usuwaniem obcych gatunków oraz trzebieżami.

Powołano również grupę roboczą do koordynowania prac badawczych, która opracowała szczegółowe rozwiązania związane z zarządzaniem poszczególnymi obszarami. Powołana grupa zapewniła ponadto techniczne wsparcie dla miejscowych zespołów planowania operacyjnego, które koordynowały działania LIFE na poziomie lokalnym.

Najważniejsze badania, poddające ocenie stan lasów bagiennych i określające krótko-, średnio- i długoterminowe schematy zarządzania nimi, łącznie z opracowaniem raportów hydrologicznych, przeprowadzono dla obszarów: Monadh Mor, Inshriach (góry Cairngorm), Abernethy i Pitmaduthy. Raporty pokazujące, czy planowane działania znajdowały uzasadnienie w praktyce, okazały się przydatnym źródłem wiedzy dla organów zarządzających. Zlecono też przeprowadzenie dwóch badań dotyczących złożonego

tematu klasyfikacji lasów bagiennych. Inny zespół pracował nad określeniem struktury wiekowej szkockich bagiennych borów sosnowych.

Projekt promował też bardziej ukierunkowane podejście do monitoringu – przeprowadzono „badania podstawowe” potencjalnych siedlisk lasów bagiennych w rezerwacie Abernethy, które mogłyby powstać po usunięciu z nich plantacji sosny wydymowej oraz świerka sitkajskiego. W ramach tych badań opracowano szczegółową metodologię oceny stopnia restytucji przyrodniczej.

Najważniejszym odbiorcą działań informacyjnych byli profesjonalści, dla których zwołano konferencję w październiku 2001 r., wspólnie z zespołem projektu LIFE Atlantic Oakwoods (LIFE97 NAT/UK/004244). Dzięki konferencji oraz wycieczkom terenowym, w których wzięło udział ponad 100 osób z Wielkiej Brytanii, Finlandii i Szwecji, wzrósł poziom wiedzy na temat dotychczas mało znanych siedlisk leśnych Szkocji.

Szerzenie wiedzy o szczególnej wartości lasów podmokłych nie było łatwym zadaniem, ponieważ ten typ siedlisk stanowi zazwyczaj jedynie element większej mozaiki przyrodniczej. Nierzadko jednak pomocne okazywało się sąsiedztwo szlaków turystycznych oraz ścieżek pieszych i rowerowych, wzdłuż których zorganizowano miejsca widokowe, zachęcające turystów do zatrzymania się, podziwiania wido-

ków i refleksji. W centrum turystycznym Komisji Turystycznej w Glenmore (góry Cairngorm) przygotowano też pokaz audiowizualny.

Efekty działań

Projekt okazał się dużym sukcesem. Pożądany stan hydrologiczny osiągnięto na 98% objętych pracami terenów (363 ha na sześciu siedliskach), a restytucja siedlisk powiodła się w dużo większym stopniu niż planowano (na powierzchni 180–329 ha na sześciu obszarach).

Częściowo sukces projektu przypisuje się pracy miejscowych zespołów planowania operacyjnego, które koordynowały działania na poziomie lokalnym. Bardzo ważna była też praca grupy roboczej koordynującej badania naukowe, które podniosły powszechny poziom wiedzy na temat niedocenianych dotychczas siedlisk leśnych i pomogły w opracowaniu precyzyjnych instrukcji dla organów zarządzających każdym z obszarów.

Wnioski

Projekt pomógł podnieść status lasów bagiennych jako enklaw o specjalnym znaczeniu dla całego krajobrazu leśnego. Jeśli chodzi o lasy łęgowe, dzięki projektowi udało się pokazać ważną rolę, jaką odgrywają te naturalne siedliska w kontekście zarządzania dorzeciami i łowiiskami.

Numer projektu: LIFE98 NAT/UK/005431

Tytuł: Wet Woods Restoration Project.

Siedlisko: 91D0 Lasy bagienne, Aluwialne lasy z *Alnus glutinosa* i *Fraxinus excelsior* (Alno-Padion, Alnion incanae, Salicion albae)

Beneficjent: Scottish Natural Heritage

Kontakt: + 1479 861220

Strona: invernessfd@forestry.gsi.gov.uk; www.wetwoods.org/

Okres: 1 Październik 1998 to 31 Maja 2002

Całkowity budżet: 1,005,000 €

Dofinansowanie z LIFE: 503,000 €

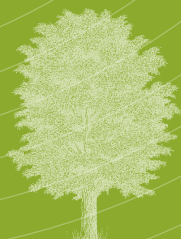

Przewodnik interpretacyjny Dyrekcji Generalnej ds. Środowiska „Natura 2000 a lasy – wyzwania i uwarunkowania” zwraca uwagę na fakt, że zmiany, jakie zaszły w lasach w ciągu ostatnich kilku stuleci, doprowadziły wiele gatunków na skraj wymarcia. Według badania przeprowadzonego w 2003 r. niektóre kraje europejskie wkrótce utracą bezpowrotnie wiele swoich gatunków. W szczególności odnosi się to do organizmów będących na szczycie łańcucha pokarmowego, takich jak duże drapieżne ptaki i ssaki.

LIFE dla różnorodności biologicznej w lasach

Foto: E. M. rek

W załączniku I dyrektywy siedliskowej wymienionych jest 59 typów siedlisk leśnych, które określa się jako rzadkie, ginące lub zamieszkujące gatunki będące przedmiotem zainteresowania Wspólnoty. Pogrupowano je według następujących kategorii podlegających ochronie unijnej siedlisk leśnych:

- lasy Europy borealnej,
- lasy strefy umiarkowanej Europy,
- śródziemnomorskie lasy liściaste,
- śródziemnomorskie lasy twardej liści,
- umiarkowane górskie lasy iglaste,
- śródziemnomorskie i makaronezyjskie iglaste lasy górskie.

Dyrektywa określa również około 200 gatunków zwierząt i ponad 500 gatunków roślin jako ważne dla Wspólnoty. Wiele z tych gatunków jest bezpośrednio lub pośrednio związanych z lasami. W dyrektywie ptasiej w załączniku I wymienionych jest ponad 180 gatunków ptaków, dla których państwa członkowskie mają obowiązek wyznaczać obszary specjalnej ochrony (OSO), bezpośrednio powiadamiając o tym Komisję. Znaczna liczba tych gatunków jest również związana z siedliskami leśnymi, bezpośrednio (dzięcioły, głuszce, zięby i gajówka) lub pośrednio, jak w przypadku ptaków zamieszkujących małe bagna (siewkowce i plectwo brzegowe) czy krawędzie lasów (sowy i inne ptaki drapieżne).

Niemcy: LIFE i głuszec w Schwarzwaldzie

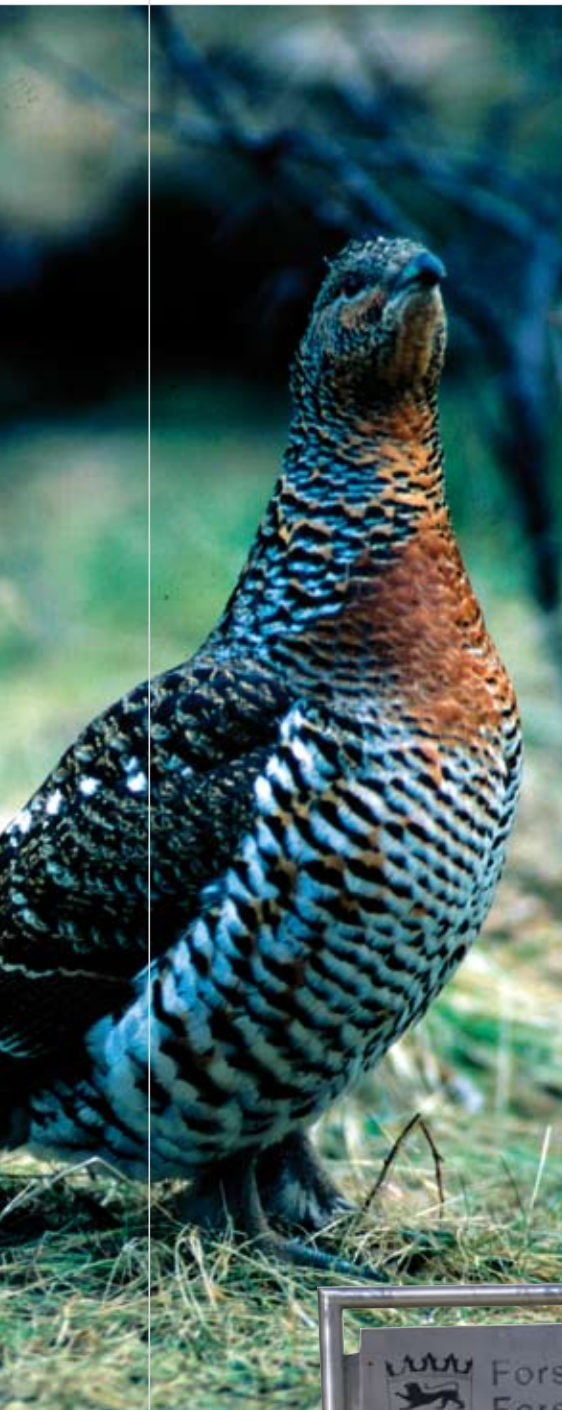

Photo: E. Marek

Znany ze swojej płochliwości głuszec (*Tetrao urogallus*) i jego kuzyn jarząbek (*Bonasa bonasia*), prowadzący jeszcze bardziej samotniczy tryb życia, to dwa zagrożone w środkowej Europie gatunki ptaków zamieszkujących lasy. Ich liczba gwałtownie spada nie tylko w południowej części Schwarzwald, w okolicy masywu Feldberg – na terenie objętym projektem LIFE – lecz także w innych pasmach górskich, jak Jura i Wogezy. Sukces projektu polegał między innymi na opracowaniu praktyk w leśnictwie, które w większym niż dotychczas stopniu odpowiadają potrzebom tych gatunków. Największym osiągnięciem było wdrożenie zrównoważonych i uzasadnionych ekonomicznie strategii ochrony głuszca, akceptowalnych przez wszystkie sektory – leśnictwa, łowiectwa, turystyki i ochrony przyrody.

Góra Feldberg o wysokości 1493 m (najwyższy szczyt w Badenii-Wirtembergii) jest popularnym całorocznym celem dla amatorów pieszych wędrówek i sportów górskich. Na potrzeby odwiedzających region ponad dwóch milionów gości powstała tu gęsta sieć szlaków turystycznych oraz tras zjazdowych i biegowych. Będąc niewątpliwą atrakcją turystyczną, góra Feldberg stanowi również, ze względu na swoją wysokość, jedno z ostatnich – poza samymi Alpami – schronień dla podalpejskich gatunków fauny i flory. Spotyka się tu głuszcza i jarząbka – gatunki świadczące o wysokiej różnorodności strukturalnej borealnych i górskich siedlisk leśnych.

Głuszec (*Tetrao urogallus*) - samica

Zmiany w praktykach leśnych w kierunku zmniejszenia interwencji człowieka, które miały stworzyć warunki do odnowy lasów naturalnych, paradoksalnie wpłynęły niekorzystnie na te ptaki. Ograniczenia w pozyskiwaniu drewna, które zazwyczaj prowadziły do rozwoju lasów wielopokoleniowych o zróżnicowanej strukturze, spowodowały tym razem zagęszczenie i ujednolicenie lasu. W rezultacie znikły świetliste lasy z polanami, jagodami i bogatym podszyciem, tak lubianym przez głuszca. Podobna jest sytuacja jarząbka, którego wymagania siedliskowe są, tak jak w przypadku głuszca, w konflikcie ze standardowo prowadzoną gospodarką leśną. Utrata siedlisk, jak i rosnąca presja całorocznej turystyki, przyczyniały się więc do szybkiego kurczenia się populacji tych ptaków.

Działania LIFE

Głównym celem projektu było osiągnięcie optymalnych liczebności populacji obu gatunków i utrzyma-

nie ich na stabilnym poziomie oraz wsparcie rozwoju unikalnych siedlisk leśnych w rejonie góry Feldberg (obszar Natura 2000 o powierzchni ponad 80 km², z czego 80% stanowi las należący w 50% do państwa, w 38% do lasów regionalnych, a w 12% do prywatnych właścicieli). W skład lasów wchodzi przeważnie świerki i buki w różnych kombinacjach, wzbogaconych najczęściej przez jodły, a w młodszych drzewostanach – różne gatunki liściaste.

Beneficjentem projektu był Instytut Badawczy Leśnictwa w Badenii-Wirtembergii (FVA) – a konkretnie jego departament „Landespflege” (zagospodarowania krajobrazu), koordynowany przez lidera projektu, dr. Rudi Suchanta.

Głuszc (Tetrao urogallus),
poniżej: Jarząbek (Bonasa Banasia)

Photo: E. Marek

Photo: Forest Research Institute (FVA) Freiburg

Korzystając z wypracowanego wcześniej w centralnej części Schwarzwaldy modelu oraz z doświadczeń projektu „Rohrhardsberg” i z pomocy doświadczonych zespołu koordynującego podobny projekt we francuskiej Jurze (LIFE92 NAT/F/012700), zespół podjął się wdrożenia zintegrowanej strategii ochrony głuszca, uwzględniającej interesy leśnictwa, łowiectwa, turystyki i ochrony przyrody. Od samego początku przyjęto założenie o współpracy wszystkich zainteresowanych stron. Uznano, że inteligentne skanalizowanie ruchu turystycznego i ukierunkowane zmiany w strukturach lasu mogą – lepiej niż jednostronne zakazy – zwiększyć szanse przetrwania głuszca i posłużyć jako model dla innych projektów.

Zdaniem beneficjenta współpraca była kluczem do sukcesu projektu: „Zachęciliśmy ludzi do spojrzenia na kwestię ochrony głuszca w nowy sposób – nie na zasadzie ochrony jednych obszarów przy jednoczesnym eksploatowaniu innych, lecz przez określenie najlepszych sposobów użytkowania poszczególnych obszarów. W ten sposób udało się pogodzić interesy myśliwych, właścicieli ziem, turystów itp., aby mogli pracować wspólnie, a nie przeciwko sobie”.

Na początku zespół przeprowadził inwentaryzację terenu i przygotował (używając systemu GIS) mapy lasów, gatunków oraz gęstej sieci szlaków narciarskich i pieszych. Na podstawie opracowanych danych określono tereny sporne i priorytetowe dla badań. Do pomocy przy tych zadaniach powołano grupę wolontariuszy i profesjonalistów, wśród których znaleźli się też przedstawiciele różnych grup interesariuszy – między innymi myśliwi, leśnicy i przyrodnicy.

Korzystając z otrzymanych danych, każda grupa interesariuszy przedsta-

wiła swoje pomysły na rozwiązanie problemu presji turystycznej. Zainteresowanych tematem zarządzania lasem – leśników, myśliwych i przedstawicieli innych zaangażowanych grup – zaproszono na wycieczki terenowe w miejsca niewaligiczne ze względu na ochronę głuszca, aby tam przedyskutować temat ochrony tego gatunku. Następnie leśnicy, przy wsparciu zespołu koordynującego projekt, rozpoczęli wdrażanie planu restytucji siedlisk.

Według lidera projektu, dr. Suchanta, przyjęte metody restytucji siedlisk różniły się między sobą w zależności od preferencji poszczególnych leśników. Niektórzy dokonali jedynie niewielkich trzebieży (wycinając małe gniazda i luki w drzewostanie), a inni decydowali się na wycinkę drzew na większych powierzchniach, do 100 m². Jak twierdzi Suchant, „nie było to działanie odgórne – zostawiliśmy dużą swobodę w decydowaniu samym leśnikom”.

To samo podejście przyjęto w sektorze turystycznym, a następnie rozwinęto je w międzynarodowym zespole w postaci wskaźników dla ochrony głuszca w ramach projektu partnerskiego LIFE z lat 2002–2005 „Głuszc i turystyka na obszarach Natura 2000” (LIFE02 NAT/CP/D/00004). Zamiast ogólnych zakazów i zamykania szlaków dla narciarzy i pieszych turystów, organizowano spotkania z zainteresowanymi stronami, aby wspólnie uzgodnić linie przebiegu alternatywnych tras, z dala od strategicznych dla głuszca siedlisk. Oznaczało to, że jeżeli jeden szlak został zamknięty, w innym miejscu tworzone nowy lub poprawiano jakość starego. W tym celu, wspólnie z miejscową organizacją turystyczną, zaktualizowano również lokalne mapy.

Pracownikom leśnym – chcąc uzupełnić ich praktyczną wiedzę o przy-

rodzie i lasach – zaproponowano specjalne szkolenia na temat głuszcza i jego potrzeb. Przeszkolono też prywatnych właścicieli lasów, myśliwych i ornitologów, którzy wzięli udział w monitorowaniu tych ptaków. Również turystów i miejscowych informowano na bieżąco o postępach projektu i o stanie ochrony objętych nim ptaków, korzystając między innymi z ulotek i paneli informacyjnych.

Efekty działań

Zintegrowane podejście okazało się skuteczne. Pod koniec okresu realizacji projektu (kwiecień 2002 r.) wspólnie z zainteresowanymi grupami przygotowano i wdrożono plan zarządzania dla spójnego pokierowania ruchem turystycznym i określenia zasięgu prac leśnych. Najważniejszym wnioskiem wysnutym z prac projektowych było, że nie 100%, lecz 30% terenów zasiedlonych przez głuszcza – tym samym specjalnych obszarów ochrony (SOO) – musi zapewniać mu optymalne warunki siedliskowe,

a procent ten może ulec zmianie w sytuacji dynamicznego zarządzania terenem.

To przede wszystkim z tego powodu najważniejsze grupy zainteresowanych stron zaakceptowały zaproponowane techniki gospodarki leśnej (a następnie wsparty również plan poszerzenia obszaru Natura 2000, tak aby włączyć do niego 80% populacji głuszcza występującego w Schwarzwaldzie). Zdaniem beneficjenta działania nie muszą się wiązać z dużymi kosztami, ponieważ wiele z nich może mieć charakter zwykłych prac leśnych, które dodatkowo generują pewien zysk ze sprzedaży drewna.

Jeśli chodzi o efekty związane z ochroną przyrody, prace poprawiające warunki siedliskowe przeprowadzono na 300 ha. Mimo że jest to niewielki procent całego obszaru objętego projektem, zdaniem beneficjenta najważniejsze było to, że pokazano kierunek dla przyszłych działań poprawiających jakość siedlisk

leśnych na szerszą skalę i w dłuższej perspektywie czasowej. Techniki zarządzania dostosowujące siedliska do potrzeb głuszcza zostały już włączone do regionalnych zaleceń dotyczących zarządzania młodych drzewostanów.

Co to oznacza dla głuszcza ze Schwarzwaldzu?

Według danych Instytutu populacja głuszcza w całym Schwarzwaldzie, której liczebność zmniejszała się od początku XX w. (kiedy liczbę samców szacowano na około 3500), a od lat 80. (kiedy samców było już około 500) zaczęła spadać dramatycznie, ostatnio utrzymuje się na stałym poziomie około 300 samców, przy czym w latach 2004–2005 odnotowano nawet niewielki wzrost. „Moglibyśmy powiedzieć, że to zasługa naszego projektu”, żartuje dr Suchant, dodając, że w rzeczywistości kluczową rolę odegrały warunki pogodowe – ciepłe lato 2003 r. sprzyjało dużo lepszej reprodukcji. „Jestem jednak pewien, że nasz projekt i prace z ostatnich 10–15

Photo: FVA

*Narciarze przełajowi
na terenie góry
Feldberg.*

Lider projektu Dr. Rudi Suchant oraz członek zespołu Veronika Braunisch.

lat, poprawiające stan siedlisk w innych częściach Schwarzwald, nie były bez znaczenia” – dodaje Suchant.

Inna ważna konsekwencja projektu dotyczy świadomości społecznej: „Leśnicy i pracownicy lasów zaczęli zwracać większą uwagę na kwestie ochrony przyrody i potrzeb głuszca”. Za jedną z miar trwałego sukcesu przedsięwzięcia można uznać fakt, że większość leśników do tej pory uwzględnia w swojej pracy wytyczne dotyczące ochrony głuszca. Trwa również monitorowanie tego gatunku przez myśliwych i leśników. Pracują oni w dwóch trzecich przypadków bez wynagrodzenia, resztę prac finansuje rząd kraju związkowego – Badenii-Wirtembergii.

Projekt odniósł też sukces w obszarze kształtowania krajobrazu. Udało się stworzyć uniwersalny model, sprawdzający skuteczność działań dla ochrony głuszca, który zastosowano w innych rejonach Schwarzwald i poza granicami kraju.

Życie po LIFE

Przyjęte tu kompleksowe podejście do ochrony głuszca posłużyło jako podstawa do opracowania kolejnego

projektu partnerskiego (LIFE02 NAT/CP/D/00004). Korzystając z doświadczeń poprzedników, zespół nowego projektu LIFE stworzył bardziej rozwinięty system informacji turystycznej. Zdaniem Suchanta „utrzymanie stabilnych siedlisk bez wątpienia wymaga uwzględnienia całej populacji gatunku, który potrzebuje obszarów o powierzchni co najmniej 30 tys. ha. Nie można po prostu przeznaczać dużych kwot przez cztery lata na prace na stosunkowo niewielkim terenie, po czym usiąść z założonymi rękami”.

Zrównoważone działania

Kontynuujący wcześniejsze prace kolejny projekt LIFE otrzymał dofinansowanie pozwalające rozszerzyć ich zakres. Jednak już uczestnicy pierwszego projektu zdawali sobie od początku sprawę z tego, że działań

wspieranych przez program LIFE nie będzie można przerwać po zakończeniu okresu finansowania – w przeciwnym razie naturalna sukcesja szybko doprowadziłaby do zarośnięcia wyciętych prześwitów leśnych. Suchant mówi: „Wiedzieliśmy od samego początku, że miarą stabilności siedlisk będzie ciągłość prowadzonych na nich prac”. Pod tym względem, jak twierdzi Suchant, projekt odniósł duży sukces. Dzięki niemu leśnicy, a także przedsiębiorcy z branży turystycznej przekonali się, aby w swojej działalności brać pod uwagę kwestię ochrony głuszca.

Na koniec powołano sieć ekspertów, którzy do dzisiaj spotykają się co roku w innym europejskim rejonie występowania tego ptaka. Uczestnikami spotkań są głównie niemieckojęzyczni eksperci oraz przedstawiciele lokalnych społeczności z kraju organizującego dane spotkanie.

Wnioski

Dzięki programowi LIFE udało się połączyć prace prowadzone wcześniej przez ponad 15 lat na poziomie lokalnym przez Instytut Badawczy Leśnictwa we Freiburgu z zadaniami ochrony głuszca w skali europejskiej. Zdaniem beneficjenta takie polityczne wsparcie okazało się bardzo użyteczne jako „europejska wartość dodana”, pomagająca przekonać lokalne władze o konieczności prowadzenia działań ochronnych.

Numer projektu: LIFE98 NAT/D/005087

Tytuł: Integrated Habitat Protection for the Grouse in the Black Forest

Beneficjent: Forstliche Versuchs und Forschungsanstalt Baden-Württemberg

Kontakt: Dr. Rudi Suchant

Tel: + 49 761 4018

Strona: <http://www.naturschutzzentren-bw.de/servlet/PB/menu/1065638/index.html>

Okres: 1 maj 1998 – 30 kwietnia 2002

Całkowity budżet: 229,000 €

Dofinansowanie z LIFE: 114,000 €

Przykład 2

Włochy: Bosco Fontana – nagrodzony projekt LIFE

Nagrodzony projekt Bosco della Fontana z włoskiej Lombardii przyczynił się do ochrony ostatniego siedliska lasów łęgowych w basenie rzeki Po, a w szczególności do zachowania leżących i starych drzew oraz fauny saproksylicznej. W 2003 r. projekt został laureatem przyznawanej przez WWF nagrody Złota Panda za działania na rzecz ochrony bioróżnorodności.

Rezerwat przyrody Bosco della Fontana w Lombardii jest ostatnim i najważniejszym fragmentem (o powierzchni 235 ha) pierwotnego grądu w dolinie Po. Obecnie rezerwat, podobnie jak większość lasów regionu, podlega presji ze strony dużego natężenia ruchu turystycznego, urbanizacji i intensywnej gospodarki rolnej. Ze względu na unikalny charakter siedliska rezerwatu obszar znajduje się na liście istotnych dla Wspólnoty lasów w celu ochrony bytujących tu owadów saproksylicznych, zamieszkujących martwe drzewa.

W rezerwacie (obszar Natura 2000) występują też inne ważne siedli-

ska leśne, jak łęgi olszowe (*Alnion glutinoso incanae*), subatlantyckie nizinne lasy dębowo-grabowe (*Stellario-Carpinetum*) oraz lasy mieszane z dębem, wiązem i jesionem. Spotyka się tu również wiele ważnych dla Wspólnoty ptaków, m.in. cztery gatunki dzięciołów oraz liczną populację rzadkiej kani czarnej (*Milvus migrans*). Obszar zamieszkują też jelonek rogacz (*Cerambix cerdo*) i kozioróg dębosz (*Lucanus cervus*) – dwa saproksyliczne bezkręgowce wpisane na listę gatunków priorytetowych w dyrektywie siedliskowej.

W ciągu ostatniego stulecia ilość i jakość martwego drewna zmniejsza

się z powodu masowego usuwania leżących drzew i introdukcji dębu czerwonego (*Quercus rubra*) – wprowadzonego w latach 50. XX w. obcego gatunku z Ameryki Północnej, który zaczął dominować wśród rodzimych drzew. Problem był na tyle poważny, że według naukowców z Narodowego Centrum Badania i Ochrony Bioróżnorodności Lasów (CNBF) w Weronie na przywrócenie naturalnej dynamiki siedliskom leśnym potrzebne byłoby 30–40 lat. Niedobór martwego drewna połączony z brakiem otwartych przestrzeni, których gatunki saproksyliczne potrzebują do odżywiania i reprodukcji, powodował spadek liczby tych bezkręgowców.

Stale obszary badawcze zostały utworzone w celu monitorowania dynamiki lasu.

Głównym celem projektu była więc ochrona ostatnich siedlisk lasów łęgowych w basenie rzeki Po, a w szczególności utrzymanie odpowiedniego udziału martwej masy drzewnej, zachowanie starych drzew i ochrona zależnej od nich fauny saproksylicznej. Inne zadanie to pomoc w rozszerzeniu tego aspektu ochrony na lasy komercyjne.

Działania LIFE

Projekt wdrażały Państwowe Służby Leśne, odpowiedzialne za dużą część włoskich rezerwatów przyrody. Pierwszym jego zadaniem było po-

Sztucznie utworzone luki podniosły ilość martwego drewna w lesie.

prawienie warunków bytowania fauny saproksylicznej poprzez usunięcie obcych gatunków drzew, restytucję siedlisk leśnych, zwiększenie udziału martwego drewna i wprowadzenie otwartych przestrzeni.

Przeanalizowane przez naukowców z CNBF badania monitorujące z 1995 r. wykazały obecność szybko rozprzestrzeniającego się dębu czerwonego i platanu klonolistnego (*Platanus hybrida*) w takiej samej liczbie – po 1400 drzew. Okazało się, że platan – w przeciwieństwie do dębu czerwonego – nie odnawiał się w Bosco della Fontana. Podjęto więc decyzję o „recyklingu” obu gatunków polegającym na przekształceniu ich w „mikrosiedliska” z martwych drzew dla fauny saproksylicznej. W tym celu wywrócono z korzeniami lub połamano część dębów, a z platanów stworzono tzw. drzewa siedliskowe, które następnie ponacinano tak, aby powstały mikrosiedliska dla gniazdujących ptaków i owadów.

Naukowcy oszacowali, że za 20 lat na każdy hektar przypadnie 33 m³ martwego drewna i osiem drzew siedliskowych. Kierując się wskazaniem dotyczącym urządzania rezerwatu, niektóre ze sztucznie wyciętych prześwitów ponownie obsadzono, podczas gdy inne pozostawiono naturalnym procesom przyrodniczym (około 30%), spodziewając się kolonizacji przez kwiaty potrzebne dorosłym osobnikom owadów saproksylicznych. Inne zastosowane innowacyjne techniki dotyczyły użycia po raz pierwszy we Włoszech ładunków wybuchowych do tworzenia martwej biomasy.

Oprócz działań restytucyjnych na siedliskach o dużym znaczeniu dla Wspólnoty niektóre obszary obsadzono dębem szypułkowym (*Quercus robur*). Rozpoczęto również intensywną kampanię informacyjną, w ramach której organizowano spotkania z zarządcami lasów, seminaria dla studentów oraz prezentacje na konferencjach i seminariach poświę-

conych sieci Natura 2000. Wśród wykorzystanych metod i narzędzi znalazły się: szlak przyrodniczy z prezentacją drzew siedliskowych, kamery CCTV do „podglądania” na żywo dzięciołów i stereomikroskopy do obserwacji owadów.

Efekty działań

Zespół projektu osiągnął swoje cele i jako pierwszy wśród włoskich projektów LIFE-Przyroda, bazując na solidnej wiedzy metodologicznej i naukowej, odniósł sukces w zarządzaniu obcymi gatunkami. Wśród wielu korzyści z przyjętego tu podejścia najważniejsze było wykorzystanie nierodzimych gatunków drzew – które w innym wypadku trzeba by usunąć – jako biomasy w ekosystemie leśnym lub jako siedliska dla fauny saproksylicznej.

Również wyniki monitoringu były bardzo dobre, zarówno pod względem zebranych danych (na przykład zidentyfikowano 2,5 tys. gatunków owadów i odnotowano występowanie w rezerwacie większej liczby gatunków ptaków, niż wynikało z wcześniejszych danych), jak i innowacyjności metodologicznej. Ogólnie rzecz biorąc, beneficjentowi udało się wykazać, że techniki wykorzystane do eliminacji obcych gatunków drzew i wyprodukowania martwej biomasy mogą wspomóc działania ochronne na rzecz istotnych dla UE siedlisk i owadów saproksylicznych.

Najważniejszym efektem rzeczowym była przygotowana przez Państwowe Służby Leśne oraz CNBF dwujęzyczna (włosko-angielska) publikacja opisująca kluczową rolę martwego drewna i pustych pni drzew dla utrzymania różnorodności biologicznej w lasach europejskich. W „Metodach przywracania martwego drewna dla ochrony fauny saproksylicznej” przedstawiono również nowe sposoby

sztucznego odnawiania mikrosiedlisk martwych drzew. Opracowanie jest dostępne na stronie internetowej programu LIFE w sekcji „Infoproducts”. To pierwszy praktyczny podręcznik dla służb leśnych z technicznymi informacjami na temat metod przywracania lasom potrzebnego udziału martwego drewna, o fundamentalnym znaczeniu dla ochrony różnorodności biologicznej.

Życie po LIFE

Zewnętrzny zespół monitorujący LIFE przeprowadził w marcu 2006 r. badanie *ex post* projektu. Wykazano, że – pomimo zakończenia okresu finansowania – beneficjent kontynuował prace związane z eliminacją obcego gatunku drzew i produkcją martwego drewna i drzew siedliskowych.

Żywotność przewróconego Dębu czerwonego: nowe pędy ponad sztucznymi opaskami.

Gatunek	Drzewa okorowane		Drzewa sztucznie powalone	
	Liczba	Miąższość (m³)	Liczba	Miąższość (m³)
<i>Juglans nigra</i>	1	1,11625	15	40,0861
<i>Platanus hybrida</i>	1	2,03145	4	11,53
<i>Quercus rubra</i>	95	117,6727	84	160,81
Razem	97	120,8204	103	212,4261

Liczbę drzew usuniętych po zakończeniu projektu oraz zastosowaną metodologię przedstawiono w tabeli powyżej.

Planuje się przeprowadzenie takiej samej liczby interwencji w każdym następnym roku aż do całkowitego usunięcia wszystkich nierodzimych drzew. Obecnie liczba usuwanych corocznie drzew zależy od funduszy państwowych. Od czasu ostatniej inwentaryzacji w 1995 r. do roku 2016 planuje się jednak wyprodukowanie około 1,4 tys. m³ martwej biomasy z dębu czerwonego i utworzenie 1,7 tys. m³ drzew siedliskowych z platanu. Kontynuowane będą też prace związane z usuwaniem odrośli z martwych drzew, a w drzewach siedliskowych powstaną sztuczne dziuple dla nietoperzy.

Trwają również intensywne działania informacyjne: nadal prowadzona jest rozpoczęta w okresie finansowania LIFE kampania podnosząca świadomość uczniów lokalnych szkół, szeroko promuje się też rezultaty i działania projektu na konferencjach, w raportach czy

w czasie wymian z innymi uniwersytetami, instytutami badawczymi i organami administracji leśnej. Dzięki otwartości w dzieleniu się doświadczeniami z projektu beneficjent uczestniczy też w innych przedsięwzięciach UE, jak np. Interreg Włochy-Słowenia III: Conosci il Carso czy w innym włoskim projekcie LIFE dotyczącym ochrony obszarów Natura 2000, zarządzanych przez Państwową Służbę Leśną (LIFE04 NAT/IT/000190).

Wnioski

We wspomnianym wyżej opracowaniu dotyczącym martwych drzew projekt Bosco Fontana podsumowany został w trzech słowach: „innovacyjny, demonstracyjny i uniwersalny”. Innovacyjny, ponieważ wykorzystano nowe technologie dla stworzenia drzew siedliskowych, demonstracyjny ze względu na szeroką skalę podjętych działań, a uniwersalny, ponieważ wykorzystane lub opracowane techniki oraz procedury mogą być obecnie stosowane w podobnych okolicznościach w całej sieci Natura 2000.

Numer projektu: LIFE99 NAT/IT/006245

Tytuł: Bosco Fontana: urgent conservation's actions on relict habitat

Siedliska: 9160 Subatlantyckie i środkowoeuropejskie lasy dębowe lub grądowe z Carpinion betuli, 91E0 Aluwialne lasy z *Alnus glutinosa* i *Fraxinus excelsior* (Alno-Padion, Alnion incanae, Salicion albae).

Beneficjent: Ministero delle Politiche Agricole e Forestali - Corpo Forestale

Kontakt: Franco Mason

Tel: + 39 045 8345445

Strona: www.corpoforestale.it/aes/Ricerca/boscofontana/index.htm

Okres: 1 październik 1999 – 31 maj 2002

Całkowity budżet: 666,000 €

Dofinansowanie z LIFE: 326,000 €

LIFE a gospodarka leśna

W tym dziale przedstawiono, w jaki sposób projekty LIFE-Przyroda i LIFE-Środowisko przyczyniły się do rozwoju zrównoważonej gospodarki leśnej w Europie. Jest on podzielony na dwie części. Pierwsza koncentruje się na projektach LIFE-Przyroda i ważnej roli, jaką odegrały w nich plany zarządzania. W drugiej omawiane są projekty LIFE-Środowisko, w tym niektóre niekonwencjonalne działania sektora leśnego dotyczące niezwiązanych z drewnem produktów i usług, aspekty zrównoważonego rozwoju gospodarczego lasów oraz kwestie związane ze zdrowotnością lasów.

Do większości projektów LIFE-Przyroda zostały opracowane plany zarządzania. Łączą one w sobie działania na rzecz ochrony siedlisk i gatunków z działaniami na gruncie rolno-środowiskowym czy ochrony wód i gleby, mającymi na celu poprawę jakości środowiska leśnego. Informacje zawarte w planach zarządzania mogą być przydatne dla wszystkich zainteresowanych zagadnieniem zrównoważonego zarządzania i administrowania obszarami leśnymi – zarówno w krajach Unii, jak i poza nią. Osoby realizujące projekty LIFE są więc aktywnie zachęcane do publikowania i promowania tych dokumentów na gruncie krajowym i międzynarodowym.

LIFE a tradycyjne leśnictwo

W tej części również przyglądamy się pewnym tradycyjnym praktykom leśnym, które przeżywają renesans w niektórych częściach Europy. Nie należy się obawiać, że przywrócone zostaną na dużą skalę działania, które zostały porzucone wiele lat temu, ponieważ okazały się nierentowne. Chodzi raczej o to, żeby zbadać, czy w określonych warunkach tradycyjne techniki mogą nadal odgrywać pewną rolę obok praktyk stosowanych w nowoczesnym leśnictwie.

Odnawianie z odrośli

Odnawianie z odrośli jest tradycyjną metodą praktykowaną w leśnictwie, polegającą na tym, że młode pnie drzew przycina się tuż przy ziemi. Powoduje to szybki wzrost odrośli, zapewniając stałe dostawy sadzonek przyszłym pokoleniom. Wiele gatunków flory i fauny rozwinęło się w systemie odroślowym i można je spotkać jedynie tam, gdzie taki system stosowano. Lasy odroślowe (LIFE99 ENV/IT/000003) odznaczają się również bogactwem występujących w nich siedlisk. Z drugiej jednak strony, metoda ta jest bardzo pracochłonna i wymaga dziesięciokrotnie większego nakładu pracy, niż techniki nowoczesnego leśnictwa.

Oglawianie

Oglawianie polega na stymulowaniu wzrostu bocznych gałęzi poprzez ucinanie głównego pnia około dwóch metrów nad ziemią. Jeśli praktyka ta jest regularnie powtarzana, po kilku latach pień rozszerza się lub puchnie, rozwijając wiele nowych bocznych i górnych pędów. Tego typu praktyki są znacznie skuteczniejsze niż odnawianie z odrośli na terenach służących do wypasu. Oglawianie na wysokości powyżej dwóch metrów chroni również cenne odrośla przed uszkodzeniem przez zwierzęta, takie jak króliki czy jelenie.

Agroleśnictwo

Agroleśnictwo z udziałem bydła, świń, a nawet kucyków, wykorzystanych w unikalnym brytyjskim projekcie New Forest (LIFE97 NAT/UK/004242), przeżywa w ostatnich latach renesans wśród europejskich zwolenników zrównoważonego rolnictwa. Metoda ta bazuje na znanych w tradycyjnym rolnictwie praktykach łączących uprawę drzew z gospodarką rolną, takich jak sadzenie rzędów drzew na przemian z rzędami upraw, żywopłoty, „żywe” ogrodzenia, wiatrochrony z drzew lub krzewów, zagajniki itp. Korzyści z agroleśnictwa to m.in. większa różnorodność biologiczna, dodatkowe miejsca siedliskowe dla licznych gatunków dzikich zwierząt, nowe źródła drewna opałowego i paszy oraz poprawa jakości gleby i wody. Z drugiej jednak strony ta metoda, podobnie jak inne, jest kosztowna, pracochłonna i nie nadaje się do produkcji jednogatunkowej, najchętniej stosowanej w dużych nowoczesnych gospodarstwach rolnych.

System produkcji węgla z odrośli, Włochy (LIFE99 ENV/IT/000003).

Agroleśnictwo z wykorzystaniem kucyków w projekcie NEW FOREST w Anglii (LIFE97 NAT/UK/004242).

Przykład 1

Francja: Zarządzanie lasami i siedliskami Burgundii

This awarded project introduced sustainable methods for the management of forests and linked habitats in the region of Burgundy by striking a balance between their economic, social and environmental functions. The key to its success was the close cooperation between the beneficiary, the Burgundy office of ONF, the public authority responsible for managing French state-owned forests, and a regional nature conservation NGO. Although the majority of the LIFE work was carried out in the public forests of nine pSCIs, it led to the development of a forest management strategy that is equally relevant to privately owned forests.

Zespół tego nagrodzonego projektu wdrożył zrównoważone metody zarządzania lasami i połączonymi siedliskami w Burgundii, polegające na równoległym uwzględnieniu ich funkcji ekonomicznych, społecznych i przyrodniczych. Kluczem do sukcesu przedsięwzięcia była bliska współpraca między beneficjentem – biurem Narodowego Zarządu Leśnictwa (ONF) w Burgundii, odpowiedzialnym za zarządzanie francuskimi lasami państwowymi, a regionalną organizacją pozarządową. Choć większość działań prowadzono w lasach państwowych [na dziewięciu proponowanych obszarach ważnych dla Wspólnoty (pSCI)], strategia opracowana przez zespół projektu okazała się równie odpowiednia do zarządzania lasami prywatnymi.

Dziewięć wspomnianych obszarów pSCI obejmuje 7,5 tys. ha lasów państwowych (z bukiem, dębem, klonem i pionierskimi gatunkami krzewów, jak bukszpan czy jałowiec) oraz związane z nimi otwarte siedliska, m.in. wapienne wrzosowiska i obszary trawiaste, rumowiska skalne i łapiazy. Na obszarach znajduje się 20 typów siedlisk mających znaczenie dla Wspólnoty, w tym sześć o priorytetowym statusie, i 17 gatunków wymienionych w załączniku II

dyrektywy siedliskowej, m.in. rzadkie gatunki kwiatów, jak obuwik pospolity (*Cypripedium Calceolus*) czy kosaćcy syberyjski (*Liguria sibirica Iris*), a także motyle krasopani hera (*Callimorpha quadripunctaria*).

Lasy ucierpiały w wyniku intensywnej produkcji leśnej i zaniedbań. Dlatego, żeby choć część naturalnych siedlisk mogła przetrwać, konieczne były zmiany w gospodarce leśnej. Dzięki wielostronnym działaniom, od pielęgnacji otwartych siedlisk po ochronę starych drzew, wspomagano rozwój roślin w każdym stadium ich wzrostu.

Projekt wdrażało odpowiedzialne za zarządzanie lasami publicznymi biuro Narodowego Zarządu Leśnictwa w Burgundii, w bliskiej współpracy z regionalną organizacją pozarządową *Conservatoire des Sites Naturels Bourguignons*.

Działania LIFE

Mimo że większość prac leśnych prowadzono w lasach publicznych dziewięciu obszarów pSCI, zabiegom poddano również ponad 500

Prowadzenie prac w celu odnowienia siedliska Cote Dijonnaise w Fixin (FR 2600956).

ha prywatnych siedlisk leśnych, by w ten sposób ułatwić wprowadzenie strategii zarządzania, z której w ostatecznym rozrachunku skorzystałyby zarówno lasy publiczne, jak i prywatne. Dla wszystkich obszarów opracowano plany zarządzania i programy restytucji, rekompensując jednocześnie prywatnym właścicielom straty poniesione w wyniku związanych z nimi ograniczeń. Wprowadzono ponadto obostrzenia w publicznym użytkowaniu lasów, aby zmniejszyć do minimum szkodliwe oddziaływanie ludzi na te niezwykle cenne tereny.

Efekty działań

Przedsięwzięcie zostało zwieńczone sukcesem dzięki aktywnej współpracy ONF z partnerem projektu, pozarządową organizacją *Conservatoire*. Udało się opracować w sumie pięć planów zarządzania, *documents d'objectifs*, dla objętych działania-

mi obszarów Natura 2000. Oprócz mobilizacji miejscowych zainteresowanych grup projekt wspomógł proces wdrażania systemu Natura 2000 w skali regionu.

ONF był bezpośrednio odpowiedzialny za działania związane z siedliskami leśnymi i gatunkami, organizacja *Conservatoire* natomiast odpowiadała za suche tereny trawiaste. Nastąpiła jednak ciekawa wymiana informacji – znacznie polepszył się stan wiedzy na temat wyspowych populacji obuwika pospolitego i kosańca syberyjskiego, co umożliwiło opracowanie odpowiednich planów zarządzania. Leśnicy zdobyli też wiedzę na temat najkorzystniejszego udziału łąk w ekosystemie leśnym, pozwalającego na utrzymanie i poprawę warunków ekologicznych dla obuwika pospolitego, dla którego zaproponowano stworzenie nowego rezerwatu w *Forêt Domaniale de Chatillon*.

Siedliska leśne

Na podstawie obserwacji z działań pilotażowych zespół projektu stworzył nowe zalecenia dotyczące sposobu pielęgnacji próchniejących części starych drzew, wspierając tym samym gatunki związane z martwym drewnem. Zalecenia wdrożono w lasach publicznych i rozpowszechniono wśród właścicieli oraz zarządców pozostałych publicznych i prywatnych terenów leśnych na terenie objętym projektem.

Kompleksowe działania restytucyjne i pielęgnacyjne miały również pozytywny wpływ na lokalnych mieszkańców i zainteresowane grupy, które zaczęły się angażować w ochronę środowiska w swojej okolicy. Zaproponowano na przykład, żeby przez niektóre z siedlisk przebiegały lokalne szlaki turystyczne. Zespół projektu zorganizował pracę jednemu z miejscowych pasterzy, a innym dziewięciu pomógł rozwinąć działalność.

Prace leśne na obszarze FIXIN (FR 2600956).

Dzięki pracom pielęgnacyjnym znacznie poprawiła się też wiedza na temat suchych łąk. Zinventaryzowano 1,7 z 3 tys. ha terenów obejmujących tego typu siedliska w Burgundii. Dzięki temu można było określić globalne trendy i przedstawić propozycje działań ochronnych na skalę regionu. Pielęgnacja i restytucja poszczególnych siedlisk bazowały na uprzednich szczegółowych badaniach. Okazało się, że zakup ziem przysporzył większych trudności, niż przewidywano. Udało się odkupić jedynie 25 ha (w porównaniu z planowanymi 120 ha). Pewną rekompensatą okazały się jednak dzierżawy ziemi (180 ha) i umowy podpisane z 17 gminami o powierzchni 1230 ha.

Życie po LIFE

W marcu 2006 r. zewnętrzny zespół monitorujący LIFE dokonał oceny

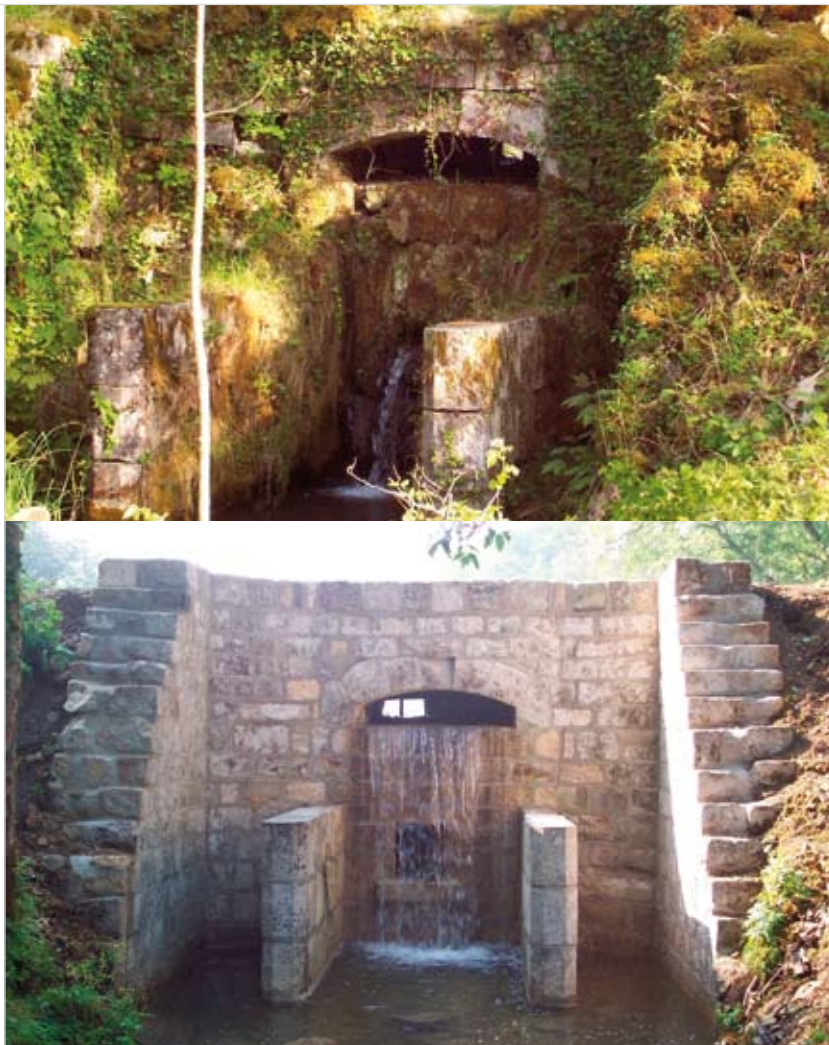
efektów projektu. Opracowanie wykazało, że po zakończeniu przedsięwzięcia (grudzień 2003 r.) pięć sporządzonych w jego ramach planów zarządzania zostało zatwierdzonych na poziomie prefektury lub ministerstwa, a wytyczne programu Natura 2000, początkowo niepopularne, weszły do planów gospodarki leśnej jako jej stały element.

Następnie przygotowano cztery kolejne plany zarządzania ekosystemami leśnymi. W październiku 2004 r. stworzono nowy rezerwat na terenie gmin Gevrey-Chambertin i Brochon – *Réserve naturelle de la Combe Lavaux-Jean Roland*.

Kontynuowano również rozpoczęte podczas realizacji projektu działania informacyjne – wydano między innymi kilka przewodników i folderów. Zorganizowano też dwie konferencje i wewnętrzne seminaria dla pracowników leśnych z ONF.

Wnioski

Dzięki aktywnej współpracy między beneficjentem a jego parterem, *Conservatoire*, projekt zakończył się pełną realizacją większości planowanych celów. W znacznym stopniu wzrosła wiedza na temat wyspowych populacji obuwika pospolitego i kosańca syberyjskiego. Jeśli chodzi o ochronę siedlisk, szczególnie godne uwagi okazało się opracowanie dotyczące suchych terenów trawiastych, które umożliwiło określenie globalnych trendów i zaproponowanie rozwiązań ochronnych możliwych do wdrożenia w całym regionie. Dla siedlisk leśnych natomiast zespół projektu opracował nowe zalecenia służące ochronie gatunków związanych z martwym drewnem oraz sposobów, w jakie należy pielęgnować i chronić próchniejące części starych drzew.

Zbiornik Val des Choues (FR 2600959) przed (na górze) i po (na dole) pracach w projekcie LIFE.

Numer projektu: LIFE99 NAT/F/006314

Tytuł: Forests and linked habitats in Burgundy

Siedliska: 9130 Las bukowy Asperulo-Fagetum, 9150 Środkowoeuropejskie lasy bukowe na podłożu wapiennym z *Cephalanthero-Fagion*, 9160 Subatlantyckie i środkowoeuropejskie lasy dębowe lub grądowe z *Carpinion betuli*, 9180 Lasy Tili -Acerion na stromych zboczach, piargach i urwiskach, 91E0 Aluwialne lasy z *Alnus glutinosa* i *Fraxinus excelsior* (*Alno-Padion*, *Alnion incanae*, *Salicion albae*)
Beneficjent: Direction Régionale de l'Office National des Forêts (ONF) de Bourgogne

Kontakt: Jean-Pierre Perrot,

Tel: + 33 3 0 76 98 35

Okres: 1 maj 1999 – 31 grudzień 2003

Całkowity budżet: 2,049,000€

Dofinansowanie z LIFE: 1,024,000 €

Przykład 2

Austria: Ochrona lasu pierwotnego Rothwald

W środkowej Europie zachowało się niewiele prawdziwie naturalnych lasów. W austriackim przedsięwzięciu zrealizowanym na obszarze naturalnym Rothwald w Dolnej Austrii wykorzystano fundusze z programu LIFE-Przyroda dla stworzenia największego w Alpach rezerwatu lasu pierwotnego. Mimo że nie jest to projekt typowy dla LIFE (na objętym nim terenie, ze względu na jego unikatowość i wysoką wartość siedliskową, nie prowadzono żadnych działań oprócz stricte ochronnych), zasługuje na szczególną uwagę jako przykład praktycznego zastosowania zaleceń ekspertów z seminarium w Galway. Opracowany na ich podstawie plan zarządzania ekosystemem leśnym został oficjalnie przyjęty przez rząd kraju związkowego Dolnej Austrii.

Południowo-wschodnie zbocza góry Dürrenstein (1878 m) w Dolnej Austrii pokrywa największy w Alpach zachowany fragment lasu naturalnego (o statusie Natura 2000), znany pod nazwą Rothwald. Obszar, nigdy dotychczas nie eksploatowany dla celów gospodarki leśnej, zajmuje powierzchnię 460 ha. Nie prowadzi się tu żadnych zabiegów pielęgnacyjnych, nie przebiega tędy ani jeden szlak turystyczny. Dzięki temu zachowało się w tym rejonie 10 różnych typów siedlisk leśnych ze świerkiem, jodłą i brzozą, a schronienie znajdują tu: niedźwiedź, ryś, orzeł przedni (*Aquila chrysaetos*), cietrzew zwyczajny (*Lyrurus tetrix*), dzięcioł białogrzbisty (*Dendrocopos leucotos*) i przedstawiciele poważnie zagrożonej fauny saproksylicznej, jak przepiękna nadobnica alpejska (*Rosalia alpina*).

Od 1942 r. zajmujący 277 ha fragment lasu Rothwald jest pod ścisłą ochroną. Jednak pozostały teren był do niedawna zagrożony degradacją z powodu braku pełnej ochrony przed skutkami gospodarki leśnej, oddziaływaniem sąsiadujących z nim lasów produkcyjnych (inwazja przez rozsiewanie obcych gatunków roślin) i nadmiernym zagęszczeniem zwierząt łownych, które hamowały odno-

Photo: Christoph Leditzing

Prace w projekcie zakładały oznaczenie miejsc występowania małych sów, takich jak Sóweczka (*Glaucidium passerinum*).

wienia rodzimych gatunków drzew. Wśród innych problemów znalazły się: brak planów ochronnych i presja turystyczna.

Projekt zrealizowała rządowa jednostka ochrony przyrody (*Abteilung Naturschutz*) w Dolnej Austrii, w części regionu obejmującej północno-wschodnie tereny nizinne otaczające Wiedeń i graniczące z Republiką Cze-

ską, Słowacją i Węgrami. Głównym celem projektu było zabezpieczenie całego lasu pierwotnego i stworzenie 700 ha strefy buforowej wyłączanej z jakichkolwiek prac leśnych. Prywatnym właścicielom wypłacono jednorazowe rekompensaty w zamian za powstrzymanie się od eksploatacji tych terenów. Praktyki łowne również dostosowano do potrzeb ekologicznych obszaru. Równolegle prowa-

Photo: Christoph Leditzig

Pierwiosnka lyszczyk znaleziona na południowych stokach.

dzono działania związane z tworzeniem ścisłego rezerwatu przyrody, inwentaryzacją gatunków i siedlisk oraz przygotowaniem planu zarządzania ekosystemem.

Działania LIFE

Najważniejszym i najbardziej kosztownym zadaniem było wypłacenie rekompensat prywatnym właścicielom 874 ha ziemi w zamian za zakończenie jej eksploatacji (zezwolono jedynie na ograniczony odstrzał), co w praktyce równało się wykupieniu tych ziem. Z dużymi kosztami wiązało się również wprowadzenie ścisłej ochrony prawnej polegającej na ustanowieniu rezerwatu przyrody – pierwszego według Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody i Jej Zasobów (IUCN) naturalnego obszaru w Austrii. Nowy rezerwat powstał w bezpośrednim sąsiedztwie już wcześniej istniejących rezerwatów obejmujących obszar 300 ha. Po raz

Photo: Christoph Leditzig

Polowania na sarny jest zakazane od 2005 r.

pierwszy w historii Austrii wykorzystano system rekompensat finansowych dla zatrzymania gospodarki leśnej w dużym prywatnym lesie górskim.

LIFE sfinansował również inwentaryzację obszaru projektu pod kątem populacji wydr, nietoperzy, dużych ptaków drapieżnych, bociana czarnego, dzięciołów, ksylobiontów, ważek, motyli, bzygowatych, pszczoł, os, mrówek i grzybów. Sporządzono też mapy siedlisk z załącznika I. W innych badaniach przyglądano się presji związanej z rekreacyjnym wykorzystywaniem tych terenów,

oddziaływaniu zagęszczenia zwierząt łownych na odnowienia lasu i skuteczności technik teledetekcyjnych dla przyszłych badań monitoringowych na siedliskach z załącznika I na obszarze pSCI Ötscher-Dürrenstein.

Efekty działań

Pod koniec okresu finansowania LIFE (czerwiec 2001 r.) rząd Dolnej Austrii zdecydował o wyjęciu spod użytkowania dodatkowego obszaru o powierzchni 1236 ha (Hundsau) przy pomocy rekompensat ze środków rządowych przeznaczonych na ochronę przyrody. W konsekwencji LIFE przyczynił się do utworzenia rezerwatu o powierzchni 2387 ha.

Dane zgromadzone w wyniku inwentaryzacji potwierdziły unikalną wartość biologiczną miejscowych starodrzewów, szczególnie ze względu na obecność w nich dzięcioła białogrzbiatego i dzięcioła zielonosiwego (*Picus canus*), jak też kilku taksonomicznych grup chrząszczy żyjących w drewnie, łącznie z takimi gatunkami z załącznika II, jak nadobnica alpej-

Seminarium w Galway

Seminarium w Galway dotyczące planów zarządzania ekosystemami na obszarach Natura 2000 odbyło się 6 listopada 1996 r. Na podstawie przeglądu systemów stosowanych w krajach członkowskich zdecydowano, że idealny plan zarządzania powinien zawierać:

- opis strategii z odniesieniem do artykułu 6 dyrektywy siedliskowej,
- opis obszaru, łącznie z analizą historii jego użytkowania,
- opis długo- i krótkoterminowych celów,
- listę ograniczeń, łącznie z określeniem zaangażowanych stron,
- realistyczną listę planowanych działań, wraz z harmonogramem i planem finansowym,
- szczegółowy proces konsultacyjny; monitoring i ewaluację.

Photo: Christoph Leditznig

Dzięcioł duży, pożywiający się na martwych drzewach.

ska czy zgniotek cynobrowy (*Cucujus cinnaberinus*). Zarejestrowano 45 gatunków wskaźnikowych muchówek, z których 26 to gatunki reliktowe, zamieszkujące jedynie bardzo stare lasy z dużymi ilościami martwego lub butwiejącego drewna. Oprócz tego badacze odnotowali obecność w lesie 650 gatunków wielkoowocnikowych grzybów, wśród których znalazło się wiele rzadkich lub wymierających gatunków.

Raport z działań

Na podstawie opisanych badań i inwentaryzacji przygotowano plan zarządzania, w którym zawarto rekomendacje i wskazówki dotyczące administrowania obszarem, pielęgnacji siedlisk i gatunków, regulacji liczebności populacji zwierząt, kanalizacji ruchu turystycznego, badań i monitoringu. Strukturę planu oparto na zaleceniach z seminarium z Galway

z roku 1996 (patrz ramka). Przyjmując założenie, że na obszarze naturalnym nie powinno się ingerować w naturalne procesy sukcesyjne, w planie zawarto przede wszystkim:

- powołanie stałej administracji;
- zasady odstrzałów na obszarze chronionym i w jego okolicy;
- regulację i kontrolę wstępu na obszar;
- określenie priorytetów dotyczących monitoringu i badań.

Plan powinien być przede wszystkim elastyczny i pozwalać na podejmowanie odpowiednich działań w zmieniających się okolicznościach, na przykład w przypadku gradacji korników, które mogłyby zagrozić lasom świerkowym, czy też w sytuacji, gdy wiatrołomy zwiększyłyby ryzyko osuwisk błota lub lawin śnieżnych zagrażających stojącym poniżej domom.

Życie po LIFE

Ocenę realizacji projektu przeprowadzono w kwietniu 2006 r. Wynikało z niej, że najważniejszym jego osiągnięciem był udział w stworzeniu pierwszego i jedyne w Austrii obszaru chronionego, zakwalifikowanego do pierwszej kategorii przez Międzynarodową Unię Ochrony Przyrody. Projekt zyskał też akceptację i wsparcie mieszkańców dla idei ochrony przy-

rody w regionie, przekonując do siebie społeczność naukowców.

Plan zarządzania i efekty sfinansowanej przez LIFE inwentaryzacji pozwoliły przekonać regionalne władze o konieczności finansowania administratorów chronionego obszaru i wypłacania rekompensat. Zapewnienie stałej administracji na tego typu obszarze chronionym (który nie ma statusu parku narodowego) było w Austrii nowością. Administratorzy odpowiadają za wszystkie kwestie związane z obszarem naturalnym i z obszarem pSCI (wdrażanie planu zarządzania, kierowanie ruchem turystycznym, nadzór, koordynacja badań i monitoring, kontakt z lokalną społecznością).

Wnioski

W wyniku realizacji projektu na powierzchni 2387 ha powstał obszar chroniony Dürrenstein. Siedliska leśne wymienione w załączniku I zajmują 55% obszaru Rothwald, na którym znajdują się największe zachowane w rejonie alpejskim fragmenty naturalnego górskiego lasu bukowo-świerkowo-jodłowego (około 460 ha). Ponadto około 700 ha uprzednio użytkowanego górskiego lasu bukowego pozostawione jest obecnie naturalnej sukcesji.

Numer projektu: LIFE97 NAT/A/004117

Tytuł: Wilderness area Dürrenstein - Niederösterreich (Lower Austria)

Siedliska: 9130 Las bukowy Asperulo-Fagetum, 9140 Środkowoeuropejskie subalpejskie lasy bukowe z *Acer* i *Rumex arifolius*, 9150 Środkowoeuropejskie lasy bukowe na podłożu wapiennym z *Cephalanthero-Fagion*, 7220 Petryfikujące źródła tufowe (Cratoneurion)

Beneficjent: Amt der NÖ Landesregierung- RU5 Naturschutzabteilung

Kontakt: Jean-Pierre Perrot,

Kontakt: Dr Christoph Leditznig

Tel: + 43 7484/5020-19

Okres: 1 lipiec 1997 – 30 czerwiec 2001

Całkowity budżet: 7,400,000 €

Dofinansowanie z LIFE: 4,450,000 €

Przykład 3

Szwecja: Lasy miejskie bardziej przyjazne dla człowieka

Szwedzko-francuski projekt LIFE-Środowisko skupił się na rekreacyjnych i zdrowotnych korzyściach płynących z obecności terenów leśnych w miastach Europy. Środki z programu LIFE wykorzystano do utworzenia czterech pilotażowych obszarów leśnych w pobliżu Sztokholmu i Paryża. Głównym celem było pokazanie sposobów uczynienia tych obszarów bardziej aktywizującymi i atrakcyjnymi dla coraz bardziej zurbanizowanego społeczeństwa, a także podniesienie poziomu wiedzy mieszkańców miast na temat ekosystemów leśnych.

Dla większości mieszkańców miast europejskich lasy – naturalny dom człowieka przez większość jego historii – stały się obcym środowiskiem. Spędzanie wolnego czasu wśród drzew może mieć pozytywny wpływ na zdrowie i samopoczucie, pomagając ograniczyć stres oraz dając okazję do zdrowego ruchu na świeżym powietrzu i w spokojnym otoczeniu. Zespół wdrażający projekt miał nadzieję, że poprzez edukowanie mieszkańców miast na temat lasów w ich sąsiedztwie uda się osiągnąć głębsze zrozumienie funkcjonowania ekosystemów leśnych i podnieść świadomość konsekwencji niektórych szkodliwych dla środowiska działań, jak chociażby śmiecenia.

Rozpoczęty w 2001 r. projekt „Lasy miejskie dla ludzi” opierał się na współpracy między szwedzkimi i francuskimi organizacjami związanymi z branżą leśnictwa. Dodatkowo zaangażowanych było kilka gmin, jeden z organów rządowych Szwecji i po jednej organizacji pozarządowej z każdego z krajów. Koordynator to beneficjent projektu, Regionalna Rada Leśnictwa w Mälardalen w Szwecji. Głównym celem była prezentacja nowych metod podnoszenia walorów rekreacyjnych lasów miejskich. Chodziło o to, żeby pokazać, że dzięki prawidłowemu planowaniu i konserwacji lasy mogą stać się

Photo: Richard Karlsson

Młoda uczestniczka wycieczki w lasach miejskich w Huddinge, Szwecja.

zarówno bardziej atrakcyjne dla zwiedzających, jak i bezpieczniejsze.

Działania LIFE

Zespół projektu brał udział w utworzeniu czterech pilotażowych obszarów leśnych (z których jeden składał się z 14 lasów) zlokalizowanych na przedmieściach Sztokholmu i w okolicach Paryża. Żeby poprawić panujące w lasach warunki środowiskowe, uprzątnięto je i skanalizowano ruch turystyczny, korzystając z wcześniej wyznaczonych szlaków turystycznych.

Podniesiono również jakość dydaktyczną i rekreacyjną obszarów pilota-

żowych, według szacunków – odwiedzanych rocznie około 850 tys. razy. W ciągu czterech lat trwania projektu zorganizowano 40 różnych atrakcji turystycznych, m.in. wycieczki terenowe, pokazy slajdów, szkolenia i konferencje. Najważniejsze grupy docelowe stanowiły dzieci, osoby starsze i niepełnosprawne oraz ludność napływowa z innych krajów. Ścieżki i szlaki dostosowano do potrzeb osób na wózkach inwalidzkich, a dla dzieci zorganizowano proste zajęcia. Nowych gości przyciągnęły do lasów m.in. publikacje promocyjne czy plakaty w różnych językach, w tym po arabsku. Ostatecznie ponad 10 tys. osób – dwukrotnie więcej niż oczekiwa-

Blue print of the new entrance for the urban forest of Sénart, France.

no – wzięło udział w edukacyjnych wycieczkach z przewodnikiem.

Efekty działań

Skuteczne dbanie o lasy sąsiadujące z aglomeracjami miejskimi wymaga dużego zaangażowania ze strony mieszkańców. We Francji, w zlokalizowanym niedaleko Paryża lesie Sénart, w projekt zaangażowało się 14 gmin i 150 różnych organizacji, które spotkały się około 50 razy, żeby wspólnie wypracować długoterminowe cele związane z rozwojem lasu. Efektem był ramowy dokument regulujący wszystkie dozwolone rodzaje działalności na tym terenie. Chociaż cały proces zajął dwa lata, gminy, leśnicy, organizacje pozarządowe i lokalni mieszkańcy w końcu przyjęli wspólne cele rozwojowe dla lasu Sénart. Udało się też osiągnąć konsensus jeśli chodzi o działania pielęgnacyjne i rekreacyjne, które wcześniej wzbudzały kontrowersje.

W Szwecji dużym problemem była presja na tereny prywatne wynikająca z publicznych potrzeb rekreacyjnych. Zespół projektu podszedł ze zrozumieniem do postaw prywatnych właścicieli i wypracował model współpracy między właścicielami lasów, lokalnymi władzami i mieszkańcami.

Powstało kilka internetowych portali informacyjnych dotyczących działań związanych z zarządzaniem terenem i organizowanych wydarzeń rekreacyjnych.

Widząc sukces tego rozwiązania, inne gminy miejskie w Szwecji i Francji również wykorzystwały pomysł szerzenia informacji o swoich lasach przez Internet.

Wydano też szereg publikacji z myślą przede wszystkim o zarządcach, leśnikach, planistach miejskich i innych osobach związanych zawodowo z zielenią miejską, lecz również o mniej wyspecjalizowanym odbiorcy. Wśród publikacji znalazły się: dwie książki po szwedzku – jedna dotycząca leśnictwa, druga zdrowia i kontaktu z przyrodą – i jedna po francusku na temat zarządzania lasami miejskimi. W Szwecji opublikowano też podręcznik dotyczący udostępniania lasów osobom niepełnosprawnym. Według wydawcy z tej ostatniej publikacji korzystano nie tylko w Szwecji, lecz również w innych krajach Europy.

Zainteresowanie grup docelowych materiałami informacyjnymi, w tym gazetami, stronami internetowymi, podręcznikami

i artykułami prasowymi, było wyższe, niż zakładano. Z rezultatów i wniosków wyciągniętych z projektu skorzystały organizacje zrzeszające leśników i inne organa odpowiedzialne za zarządzanie zielenią miejską w 23 krajach.

Ponadto opracowano szereg innowacyjnych narzędzi i metod pomagających w strefowaniu lasów, sporządzaniu map hałasu, klasyfikacji szlaków i zarządzaniu odpadami, jak też rozpowszechnianiu informacji o dobrych praktykach i doświadczeniach zdobytych w Szwecji, Francji i innych krajach członkowskich.

Wnioski

Ogólnie rzecz biorąc, wspólne zarządzanie lasami publicznymi w ramach projektu skupiało się na wyizolowanych obszarach leśnych. Projekt „Lasy miejskie dla ludzi” był szczególnie innowacyjny, ponieważ równolegle objął swoimi działaniami lasy rozsiane na stosunkowo dużym obszarze i umożliwił nowym grupom – dzieciom, osobom starszym i niepełnosprawnym, jak też ludności napływowej, czerpanie korzyści z wypoczynku w lesie. Zaangażowanie projektu w zagadnienia planowania i zarządzania lasami w pobliżu aglomeracji miejskich, tak jak podjęte w jego ramach pojedyncze inicjatywy i przyjęte podejście angażujące różne grupy stanowią doświadczenia, które z powodzeniem można wykorzystywać na innych obszarach zieleni miejskiej.

Numer projektu: LIFE00 ENV/S/000868

Tytuł: Demonstration of ways to increase people's recreational benefits from urban woodlands

Beneficjent: Regionalna Rada Leśna w Mälardalen, Szwecja

Kontakt: Johanna From

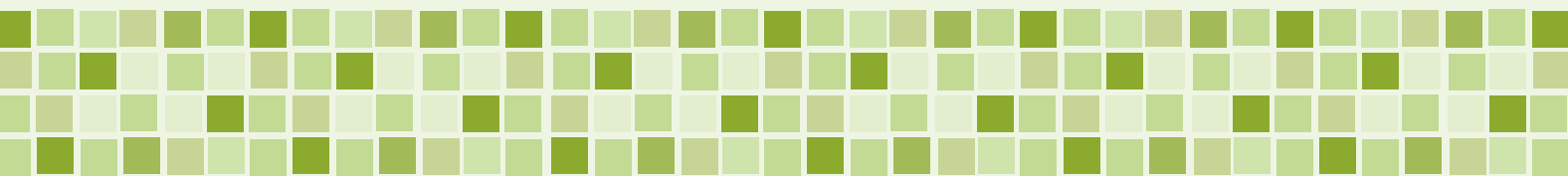
Tel: +46 150 123 80

Strona: www.svo.se/urbanwoods

Okres: 1 kwiecień 2001 – 31 marzec 2005

Całkowity budżet: 3,103,000 €

Dofinansowanie z LIFE: 1,498,000 €

Wydawca:
Centrum Koordynacji Projektów Środowiskowych.
ul. Stawki 2 piętro 20
00-193 Warszawa
www.ckps.pl

Egzemplarz bezpłatny

European Commission

